

ა. კეკელიძე

„გოდების“ ჟანრი და „გლოვის წესი“ ძველს ქართულს ლიტერატურაში

ლიტერატურის ისტორიაში ცნობილია ჟანრი, რომელსაც ბიზანტიურ მწერლობაში ეწოდებოდა *Θρήνος*, სლავურში *Плач*, ხოლო ქართულში „გოდება“ ან „გლოვა“. ამ ჟანრს წინ უსწრებდა და თან ახლდა ხალხური სიტყვიერების „მოთქმა“, რომელიც თავისი პრიმიტიული ფორმით, როგორც მიცვალებულის დატირება, ცნობილია თითქმის ყველა-ერის ცხოვრებაში. მიცვალებულის გამოტირილი იცოდნენ ძველმა ებრაელებმა, როგორც ეს დამოწმებულია ბიბლიაში: „მოუწოდეთ შემსხმელთა გოდებისათა და მოვიდოდ... და მოიღეთ თქვენ ზედა გოდებაჲ, და დამოიღინედ თუალთა თქუნთა ცრემლნი და წამთა თქუნთა სდიოდედ წყალი... ასწავეთ, დედანო, ასულთა თქუნთა გვრინვაჲ და დედაკაცმან მოყუასსა თვსსა გოდებაჲ, რამეთუ აღმოვიდა სიკუდილი სარკმელთა თქუნთა და შევიდა ქუეყანად მიმართ თქუნად მოსპოლვად ჩხლთა გარეგნით და ჭაბუკთა უბანთაგან“ (იერემ. IX, 17—21). იცოდნენ ის ბერძნებმა (ილიადა XXIV), აგრეთვე რომაელებმაც (*Lessum, uenia*), გავრცელებული იყო ეს ჩვეულება საშუალო საუკუნეთა დასავლეთ-ევროპასა და რუსეთში¹; საქართველოში ხომ უკანასკნელ დრომდე იყვნენ ცნობილნი „ზარის მოქმელნი“, რომელნიც წარმოადგენდნენ მიცვალებულთა გამოტირების აუცილებელ ატრიბუტს.

„გოდების“ ჟანრის ლიტერატურული ნაწარმოები წარმოიშობა მაშინ, როდესაც ადამიანი კარგავს რაც მისთვის ყველაზე მახლობელი და ძვირფასია. ასეთია უმეტეს შემთხვევაში: 1) დაკარგვა სამშობლოსი; 2) შეგნება მისი დაქვეითება-დაკნინებისა და უკუღმართ გზაზე დადგომისა; 3) იძულებითი განშორება ადამიანისა იმ წრისაგან, რომელშიც ის ცხოვრობდა და ტრიალებდა; 4) სიკვდილი ძვირფასი ადამიანისა. რამდენადაც პირველი ორი მოვლენა გარკვეულ კულტურულ საფეხურსა და პატრიოტული გრძნობა-შეგნების განვითარებას გულისხმობს, იმდენად ორი უკანასკნელი უშუალო, ბუნებრივი და სტი-

¹ „Плач Ярославны“ („Слово о полку Игореве“), „Плач Евпраксии и вдовы Васильяка“, „Плач князя Ингваря Игоревича“, „Плач об Александре Невском“ (ამ უკანასკნელის „ცხოვრებაში“), „Плач княгини Еядокии“ (Дмитрий Донской-ის „ცხოვრებაში“), გოდების რუსული ჟანრის შესახებ იხ. В. П. Адрианова-Перетц, *Очерки по истории русского народного эпического стиля древней Руси*, 1947 г.

4807/16
42
4201-1874
5102-5A

ფუნდამენტი
* 200 *

ქიურია. განსაკუთრებით ეს უნდა ითქვას სიკვდილის ფაქტის შესახებ: ტირილით ჩნდება და შემოდის ამ ქვეყნად ყოველი ადამიანი, ტირილითა და ცრემლით. სტოვეებს ის მას. მოთქმა-ვაება ისმის კაცობრიობის მიერ გავლილი ცხოვრების შარავზაზე: ტირის ბავშვი, რომელმაც დაკარგა მზრუნველი მშობელი, გოდებს მშობელი, დამკარგველი თავისი იმედის — საყვარელი შვილისა; ცრემლსა ღვრის ადამიანი, დამკარგველი გულითადი მეგობრისა, მოსთქვამს დაობლებული სიყვარული ახალგაზრდა მიჯნურებისა. იშვიათია ისეთი ადამიანი, რომელიც გულგრილად და დამშვიდებით შეხვედროდეს თავისი თუ მახლობელის სიკვდილის აზრს.

„გლოვა“, განსაკუთრებით ადამიანის სიკვდილით გამოწვეული, სინკრეტული ხასიათისაა, ის გამოიხატება როგორც სიტყვით, ისე მასთან განუყრელი მოქმედებით. სიტყვიერი გამოთქმა „გლოვისა“ დასაწყისს აძლევს „გოდების“ ლიტერატურულ ჟანრს, ხოლო მოქმედებითი — ნაირნაირ ცერემონიალს, რომელიც სხვადასხვა ადგილას, სხვადასხვა დროს, ადამიანთა სხვადასხვა კოლექტივში სხვადასხვა სახეს ღებულობს.

წინამდებარე ნარკვევის მიზანია, გაგვითვალისწინოს „გოდების“, ერთი მხრით, გამოვლინება ძველ-ქართულ მწერლობაში მის მნიშვნელოვან ძეგლთა დასახელებით და შინაარსის მოტანით, მეორე მხრით კი გაგვაცნოს მისი ცერემონიალური, მოქმედებაში წარმოდგენილი, მხარე ან; უკეთ რომ ვთქვათ, გაგვაცნოს „გლოვის წესი“ ჩვენი წინაპრებისა. ორივე ეს მხარე ჩვენ გვინტერესებს იმდენად, რამდენადაც ისინი მწერლობაში არიან გამოვლინებულნი, ჩვენ არ ვეხებით ფოლკლორულ სამგლოვიარო პოეზიას და ზნე-ჩვეულებას.

I

„გოდების“ ჟანრის ნაწარმოებთა შინაარსია: პოეტურ ფორმებში მოცემული დახასიათება სამგლოვიარო ობიექტისა, მხატვრული წარმოდგენა თავსდატეხილი უბედურებისა და უნუგეშო სევდისა. ამ მხრივ ეს ჟანრი რამდენადმე ენათესავება ეპიტაფიის და ქება-ოდის ჟანრს, განსაკუთრებით კი მიცვალებულის ცხედართან ან სასაფლაოზე წარმოთქმულ სიტყვას. მაგრამ ეს ნათესაობა იგივეობამდე არ დადის, მათ შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაც არსებობს: 1) სავალდებულო არაა, რომ „გოდება“ თავისთავად, როგორც დამოუკიდებელი ნაწარმოები, არსებობდეს, ხშირად ის ჩასმულია რომელიმე მოთხრობის ჩარჩოში, როგორც ერთ-ერთი მოტივი ზოგადი კომპოზიციისა. 2) ეპიტაფია-ოდა-სიტყვის ავტორები მიმართავენ გარეშე პირთ, ისინი ესაუბრებიან ამა თუ იმ პირის შესახებ მსმენელთა და მაყურებელთ, „გოდების“ ავტორი კი ელაპარაკება თავის თავს და „გოდების“ პირს. 3) „გოდება“ ცდილობს გადმოგვეცნოს იმდენად არა რეალური დეტალები ამბისა, როგორც ამას ვხედავთ ეპიტაფიასა, ოდასა და სამიცვალეზულ სიტყვაში, რამდენადაც ის მწუხარება და სევდა, რომლითაც აღსავსეა გული, ის განმსჭვალულია სათუთი ლირიზმით, ღრმა სევდით და მწვავე სულიერი განცდებით. 4) ეპიტაფია-ხოტბა-სიტყვაში სჭარბობს ინტელექტუალურ-შემეცნებითი ელემენტი, „გოდებაში“ კი ემოციურ-გრძნობითი. 5) ეპიტაფია-ხოტბა-სიტყვის ავტორები წინასწარ მიზნად ისახავენ მსმენელზე ზემოქმედებას, ამისათვის ისინი შესაფერ რიტორი-

კულ ხერხებს მიმართავენ, მგოდებელი კი წინასწარ ასეთს მიზანს არ ისახავს, ის უფრო გულწრფელი და მარტივია და, თუ ზოგს შემთხვევაში ის პათოსში ფარდება, ეს—ჭარბი გრძნობების უშუალოდ ზედმოწოლით და არა ეფექტისათვის.

„გოდების“ ჟანრი თითქმის ყველა ლიტერატურამ იცის, იცის ის ქართულმა მწერლობამაც. თითოეული ერი თავისებურ იერს აძლევს ამ ჟანრს. თავისებურ ნიუანსებში გამოხატავს მას, ეს დამოკიდებულია მის უნარსა, კულტურულ დონესა და ფსიქიკურ თვისებებზე; ესევე უნდა ვთქვათ ქართველი ერის შესახებაც. საჭიროა ვიცოდეთ, რა ნიმუშებს იცნობდნენ ქართველები ამ ჟანრის მიმართულებით.

ამ შემთხვევაში მდიდარ მასალას იძლევა ებრაული ბიბლიური ლიტერატურა. ბიბლიაში არაერთი ნიმუში მოიპოვება მგრძნობიარე „გოდებისა“ და „გლოვისა“, განსაკუთრებით წინასწარმეტყველთა წიგნებში. პირველ ყოვლისა შეიძლება დასახელებულ იქნეს „გოდება ბაბილონისა“, რომელიც მე-136 ფსალმუნად შეტანილია „დავითნში“; სტილის ოდნავი მოდერნიზაციით ის ასე იკითხება:

მდინარეთა ზედა ბაბილონისათა
 მუნ ვისხედით ჩვენ და ვსტიროდით,
 რაჟამს გიგონებდით შენ, სიონ!
 ძეწნთა ზედა შორის მისსა.
 მუნ დავკიდენით საგალობელნი ჩუენნი.
 რამეთუ მუნ ითხოვდენ ჩუენგან
 წარმტყუენველნი ჩუენნი
 სიტყუათა მათ ქებისათა
 და წარმყვანებელნი ჩუენნი გალობასა:
 გვიგალობდით ჩუენ გალობათა სიონისათა!
 ვითარმე ვგალობდეთ გალობასა სიონისასა
 ქუეყანასა უცხოსა?!

უკეთუ დაგივიწყო შენ, იერუსალიმ,
 დავიწყებულ იყავ მარჯუენეცა ჩემი!
 აექვინ ენა ჩემი სასასა ჩემსა,
 არათუ მოგიხსენო შენ და მიგიჩნო
 დასაბამად სიხარულისა ჩემისა!

მოაგონე, უფალო, ძეთა ედომისათა
 დღე იგი იერუსალიმისა,
 რაჟამს ეტყოდეს:

«დაარღვიეთ, დაარღვიეთ მისათუძვლადმდე მისა»!

ასულო ბაბილონისაო დამარღვეველო!
 ნეტარ არს, რომელმან მიგაგოს შენ მისაგებელი შენი,
 რომელ შენ მოგუაგე ჩუენ!

ნეტარ არს, რომელმან შეიპყრნეს ჩვილნი შენნი
 და შეახეთქნეს კლდესა!

არანაკლებ საყურადღებოა ბიბლიაში მთელი წიგნი, რომელსაც ეწოდება „გოდებანი იერემია წინასწარმეტყველისანი“ ხუთ თავად; პირველს ოთხ თავში სტროფები წარმოდგენილია აკროსტიხულად, ებრაული ასოების გამოყენებით და ჩამოთვლით: ალფ, ბეთ, გიმელ, დალეთ, ცე, ვავ, ზაინ, ეთ, ტეთ, იუთ, ხაფ, ლამედ, მემ, ნუნ, საემხ, აინ, ჩე, სადე, კოფ, რეს, სინ, თავ. ამ წიგნში გვესმის მწარე მოთქმა და გოდება იერემიასი ებრაელთა წარტყვენვისა და იერუსალიმის მოოხრების, დამცირების და შეურაცხყოფის გამო. ის ასე იწყება: «და იქმნა, შემდგომად წარტყვენვისა ისრაელისა და იერუსალიმისა მოოხრებისა, დაჯდა იერემია მტირალი, და გოდებდა გოდებასა ამას იერუსალიმსა ზედა და თქუა:

ვითარ დაჯდა მარტოჲ ქალაქი,
განმრავლებული ერითა!
იქმნა ვითარცა ქურივი
განმრავლებული ნათესავეთა შორის,
მმთავრობი სოფლებსა შორის იქმნა მოხარკელა.

იმდენად მწვავე გრძნობითაა გაჟღენთილი ეს ნაწარმოები; იმდენი ცრემლებია დაღვრილი იმაში, რომ სიტყვა „იერემიად“, რომელსაც დასაწყისი ამ წიგნმა მისცა, სინონიმად იქცა ღრმა მწუხარებისა და უნუგეშო გლოვა-ვაებისა.

უფრო მეტსა და შინაარსიან ნიმუშებს „გოდების“ ეანრისას იძლევა ბიზანტიური ქრისტიანული ლიტერატურა. პირველ ყოვლისა ამ შემთხვევაში უნდა დავასახელოთ მერვე საუკუნის გამოჩენილი ჰიმნოგრაფის იოანე დამასკელის „დასდებელნი“ მიცვალებულსა ზედა. იშვიათად თუ მოიპოვება მსოფლიო პოეზიაში ისეთი შემზარავი სურათი სიკვდილისა და მისი საშინელებისა, როგორც ამ ნაწარმოებში გვაქვს. აქ, ღია კუბოსთან, დიდი ექსპრესიით გამოხატულია ხვედრი „მიწისაგან წარმოშობილი“ კაცისა. საჭიროა, შემოკლებით მაინც, მოვიყვანოთ აქ ეს გოდებითი „დასდებელნი“:

ხმა ა

რომელი შუება სოფლისა დაადგრების თვნიერ მწუხარებისა,
რომელი დიდება ჰგიეს ქუეყანასა ზედა შეუცვალებელად?
ყოველივე აჩრდილისა უუძღურეს არს,
ყოველივე სიზმრისა უმატურეს არს;
ერთი წამი — და ამას ყოველსა სიკუდილი უჩინო-ჰყოფს.

ხმა ბ

ჰ მე, ვითარი ღუაწლი აქუს სულსა,
განრავილოდეს ხორცთაგან!
ჰ მე, ვითარ იგი მაშინ სცრემლოინ,
და არავინ არს მწყალობელ მისა.
ანგელოზთა მიმართ მიჰხედავენ და ურგებად ვეედრებინ,
კაცთა მიმართ ხელთა განმარტებნ,

და არავინ არს შემწე მისა.
ვინაცა, საყუარელნო ძმანო,
გულის-ხმა ვყოთ წუთი ესე ცხოვრებაჲ ჩუენი!

ხმა ზ

ყოველივე ამო არს კაცობრივი,
რაოდენიცა არა ჰგვის შემდგომად სიკუდილისა:
არა დაადგრების სიმდიდრე,
არცა თანაწარჰყევების დიდება;
რამეთუ მოიწია სიკუდილი
და ესე ყოველი მყის იაფარყო.

ხმა ლ

სადა არს სოფლისა ამის სიხარული
და საწუთოჲსა სასოებაჲ?
სადა არს ოქრო გინა ვეცხლი,
სადა არს მონათა სიმრავლე და ამბოხი?
აჰა ესერა ყოველივე იქმნა ავლ,
ყოველივე ესე იქმნა მტუერ,
ყოველივე ესე იქმნა სიზმარ და აჩრდილ!

ხმა ე

მოვიხსენე წინასწარმეტყუელი, რომელი იტყვის:
მე ვარ მიწა და ნაცარი;
და კულად: შთავეხდე საფლავსა
და ვიხილენ ძულნი განშიშულებულნი
და ვთქუ: ვინმე არს მეფე ანუ მხედარი,
მდიდარი ანუ გლახაკი,
მართალი ანუ ცოდვილი?

ხმა თ

ვგოდებ და ვიგლოვ მე,
რაემს გულის-ხმა ვყო სიკუდილი,
და ვიხილო საფლავსა შინა მდებარე
შუენიერება ჩუენი, ხატად ღმრთისა დაბადებული,
შეურაცხად, უპატიოდ და უსახუროდ:

ეჰა საკვირველი!

რაჲ არს ესე ჩუენი, ქუეყანისა ნაშობნო, საიდუმლო?
ვითარ მივეცემით ხრწნილებასა,
ვითარ შევეყუენით სიკუდილსა?!

სიკვდილის სურათით აღშფოთებული ავტორის მწარე გრძნობები გამოსავალს პოულობენ „სიტკბოსა შინა და ნათელსა კაცთმოყუარე ქრისტეს პირისასა“, რომელსაც ის სთხოვს მიცვალებულის „განსვენებას“.

„გოდების“ ენრი განსაკუთრებით მდიდრად წარმოდგენილია ე. წ. „ტრიოდონში“, რომელშიც მოთავსებულია საგალობელნი დიდმარხვის პერიოდისა. ეს პერიოდი არის პერიოდი სინანულისა, თავისი უღირსების, ცოდვის და ეშმაკისადმი დამონების შეგნებისა. ამ პერიოდის ჰიმნებში გვეხვება აღსარება სულისა, მწარე ცრემლის მღვრელისა იმის გამო, რომ ის არის დაცემული და შეცოდებული. „ვინაჲ ვიწყო მე გლოვად შეცოდებათა უბადრუკისა ცხოვრებისა ზემისათა, ანუ რომელი დასაწყისი ვყო, ქრისტე, გოდებისა ამის“, — კითხულობს ავტორი „დიდი კანონისა“, ანდრია კრიტელი (VIII ს.). განვითარების კულმინაციურ პუნქტზე ბიზანტიური „გოდება“ აიყვანეს მეცხრე საუკუნის გამოჩენილმა ჰიმნოგრაფებმა, რომელთაც ვნების კვირიაკის პარასკევისა და შაბათის ჰიმნებში მოგვცეს შეუღარებელი, ვირტუოზული ნიმუშები ამ თანრისა. საქმე ისაა, რომ პარასკევსა და შაბათს მორწმუნეთა თვალწინ წარმოდგება ტანჯულ-წამებულის, ჯვარზე გაკრულის და საფლავში მდებარე ქრისტეს სურათი, რომელიც ერთი ავტორის მიერ შემდეგს სიტყვიერ დეკორშია მოცემული:

წმიდისა გუბმისა შენისა თვითოეულმან ასრმან
ჩუენთვს შეუროცხებაჲ დაითმინა:
თავმან ეკლისა გვირგვინი და პირმან ნერწყვი,
და ლაწუთა ყურიმალის-ცემაჲ,
ბაგეთა ძმარი და ნავლელი,
ყურთა უღმრთოთა მათ გმობაჲ ბორორტი და ყუედრებაჲ,
ხოლო ბექთა გუემაჲ შოლ ჭიოა,
ხელმან ლელწამი და ყოველმან ხორცმან განკუართვა ჯუარსა ზედა,
და კულად ნასხამნთა სამსქუალნი,
და გუერდმან ლახურისა წყლულებაჲ¹.

ეს შემზარავი სურათი ფიზიკურ ბუნებაშიც კი პოულობს შესაფერ გამოხმაურებას:

განკრთი, განცვიფრებით ცაო,
და შეირყინით მიწისა საფუძველნი,
რამეთუ მყოფი მალალთა შინა
მკუდართა შეერაცხების
და კინისა საფლავსა ესტუმრების².
ჯუარცმა შენი რა იხილეს, ქრისტე,
ზარგანხდილ იქმნეს ცისა კიდენი
და საფუძველნი შეირყეს ქუეყანისანი,
რამეთუ კადნიერად რა ჯუარს-გაცუეს ურიოთა,
კრეტსაშმელი ტაძრისა ორად განიპო
და მკუდარნი სამარეთაგან აღსდგეს³.

¹ დიდი პარასკევის „აქებდითსა ზედა“ დასდებელი, შმა 5.

² დიდი შაბათის კანონის მე-8 ირმოსი.

³ დიდი პარასკევის „აქებდითსა“ ზედა დასდებელი.

თავისთავად გასაგებია, თუ რა გრძნობებს გამოიწვევს ჯვარცმის სურათი ადამიანის გულში; მოვისპინოთ, პირველ ყოვლისა, თვით ჯვარცმული ქრისტეს გულის სიღრმიდან ამოხეთქილი კვნესა:

რომლისა საქმისათვის გნებავთ მოკლვად ჩემი, ზ ურიანო?
 განრღვეულნი თქუენნი განვკურნენ
 და მკუდარნი, ვითარცა ძილისაგან, აღვადგინენ,
 წიღოვანი განვწმიდენ, ქანანელი შევიწყალენ.
 რომლისა საქმისათვის გნებავთ მოკლვად ჩემი, ზ ურიანო!
 ერო ჩემო, რაჲ შეგაწუხენ თქუენ?
 არა ნიშთა საქმითა აღვაესე ჰურიასტანი,
 და არა სამარეთაგან მკუდარნი აღვადგინენ,
 არა ყოველნი სენნი და უძლურებანი განვკურნენ?
 რასა მომაგებთ მე ბოროტსა კეთილისა წილ?
 ნაცვლად კურნებათა მომწყლავთ მე,
 ნაცვლად ცხოვრებისა მომკლავთ მე,
 და ჯუარსა ზედა მომკიდებთ მე,
 ვითარცა ძვირის-მოქმედსა,
 ქველის-მოქმედსა თქუენსა და მაცხოვარსა,
 და მსგავსად უსჯულოდსა, სჯულის მომცემელსა,
 და მწყალობელსა მეუფესა, ვითარცა დასასჯელსა.
 ვად თქუენდა უღმრთონო და ყოვლითურთ უსჯულონო!¹

გამოუთქმელია გრძნობა მარიამისა, რომელიც ჯვარზე გაკრულს და მკვდარ შვილს შესცქერის; ამ გრძნობის გადმოცემა სცადა მეათე საუკუნეში ცნობილმა სვიმეონ ლოლოთეტმა თავის „ქანონში“, გადმოცემულია ის „ღვთისმშობლის გლოვაში“, რომელიც ვნების კვირიაკის პარასკევსა და შაბათს არის დადებული:

ზ მე შვილო, თუალთა ჩემთა ნათელო!
 რადსათვის აღივსე ტკივილითა ესრეთ,
 ვითარცა რა კაცი?
 ხოლო მე მწარედ მელმის შენთვის².

სადა არს, ძეო ჩემო, შვენიერება შენი განუცდელი!
 ვერ თავს-ვიდებ უმსჯავროდ მოკლვასა შენსა, ტკბილო,
 არამედ სრულ ყავ მოწყალებათა შენთა უფსკრული³.

ერთმან დედათაგანმან თვნიერ ტკივილისა
 გშევ შენ, შვილო ჩემო;
 ხოლო აწ ვნებისა შენისა მიერ
 თავს-მდებელ ვარ საღმობისა მოუთმენელისა⁴.

¹ დიდი პარასკევის მწუხარის „დიდება“, სმა 2.

² დასდებელი თვითხმოვანი დიდისა პარასკევისა.

³ იქვე.

⁴ დიდის პარასკევის „ნეტარარიონი“, სასვენო II.

აგერ იოსებ არიმათიელი, მოწაფე ჯვარცმულისა! „იხილა რა მან იგი მკურდრად, უსულოდ განშიშვლებული, გულითა ლმობიერითა მოწლედ ჰგოდებდა და ესრეთ იტყოდა:

ჴ იესო ტკბილო, ყოველთა მეუფეო...
 გხედავ აწ ჩემთვის მომკუდარსა!
 ვითარ შეგმურო, ჴ ღმერთო ჩემო?
 ანუ ვითარ დაგმარხო შენ,
 ანუ რომლითა ხელითა შევეხო
 უხრწნელთა ხორცთა შენთა
 და წარვგრაგნო იგი ტილომთა?
 ანუ ვითარი შესხმა და გალობა
 უღალადო განსლვასა შენსა?
 ვადიდებ წმიდათა ვნებათა შენთა,
 უგალობ ჯუარცმასა და დაფლვასა შენსა,
 ვაქებ აღდგომასა შენსა!¹

მოგუსმინოთ დიდი შაბათის „ნეტარ არიანის“ ავტორს:

ცხოვრება ეგე საფლავსა დაიდევ, ქრისტე,
 და ანგელოზთა მხედრობანი შესძრწუნდეს.
 ცხოვრებავ, ვითარ მოკუედი,
 ანუ ვითარ იყოფები საფლავსა შინა?
 რომელმან დასდევ საზომი ქუეყანასა,
 მცირესა საფლავსა შინა იმყოფები,
 იესო, ყოველთა მეუფეო!
 იესო ქრისტე ჩემო, ყოველთა მეუფეო!
 რომლისა მეძიებელი მიხვედ
 მყოფთა მიმართ ჯოჯოხეთისათა?
 ნუთუ ხსნა გნებავს კაცთა ნათესავისა?
 ზარგანხდილ იქმნა ქუეყანა
 და მზე მიეფარა, მაცხოვარ, შენ,
 დაულამებელსა მაგის ნათლისა, ქრისტე,
 შთასრულისაგან ხორცითა საფლავსა შინა.

ბიზანტიურ ლიტერატურაში „გოდების“ ჟანრი წარმოდგენილია „არა მარტო ჰიმნოგრაფიით, არამედ ჰაგიოგრაფიითაც. სანიმუშოდ დავასახელებთ აქ წმიდა გიორგის მარტვილობის იმ თავს, რომელშიც მოთხრობილია მის მიერ ვეშაპის მოკვლის ამბავი. ქ. ლასიის მეფის ასული განწირულია ვეშაპის შიერ შესაჭმელად; განშორების წინ მამა „ჰამბორს უყოფდა მას და ეტყოდა გოდებით და ცრემლით: წარვედ, მხოლოდ-შობილო და ტკბილო ასულო ჩემო, შესაჭმელად ვეშაპისა მის უწყალომსა! ვამე საწადელო შეილო ჩემო! შენ იყავ ნუგეშინის-

¹ დასდებენ სტიქარონსა ზედა დიდისა პარასკევისასა, დიდება-აწდა, ხმა 2.

მცემელი და მკვდრი მეფობისა ჩემისაჲ და ნათელი თუალთა ჩემთაჲ და მოსალოდებელი სასძლოჲ სიძისა და ქორწილისაჲ, და აჰა ნაცვლად ამისა საქმელად მკეცისა წარივლინები! ვაჲმე, ვითარსალა ქორწილსა აღვასრულებ ანუ რაბამსა შეგიჰზადებ, გინა ვითართა ორღანოთა, სახიობათა და ლამპართა და მესმურთა და მეინაკეთა აღვიკაზმავ? ვაჲმე, საწადელო შვილო ჩემო, რამეთუ არღა ვიხილო პირი შენი შუენიერი, არცა ნაყოფი მუცლისა შენისაჲ, და აჰა განმეშორები, სიცოცხლეო ჩემო, ზოგადისა სიკუდილისა მიმართ! ვაჲმე საყუარელო შვილო ჩემო, ვითარიმე განყოფაჲ და ჟამი შემემთხუევის მე აწ? ვაჲმე შვილო, თუალთა ჩემთა დამაბნელებელო! ვითარ ესრე უღუწავად ყოველთა მიერ გხედავ შენ? ვაჲმე შვილო ჩემო. აწ შენდამი მხედველთა თუალთა ჩემთა, ვითარსალა უკუანადსკნელსა ჰამბორისყოფასა მიგცემ შენ? ვაჲმე შვილო ჩემო, რამეთუ თუალნი შენნი, ჩემდამი მხიარულებით მომხედველნი, მკეცისა მიერ ბნელ იქმნებიან აწ! ვაჲმე საყუარელო შვილო ჩემო და საწადელო სიტკბოებაო, რამეთუ ამიერთგან ვერღარა ჰზრახავ სიტკბოებით და სიყუარულით მშობლისა შენისა მამისა თანა, არამედ მიეთარვი საუკუნოდ მკეცისა მუცელსა შინა!¹

ამ „გოდებაში“, რომელიც მცხრე თუ მეთე საუკუნეშია ქართულად გადმოღებული, დიდი ექსპრესიითაა გადმოცემული უნუგეშო სევდა და გრძნობები ერთადერთის ასულის მამისა, რომელიც იძულებულია სასიკვდილოდ გაიმეტოს იგი.

ამ ჟანრის ნიმუშები შეიძლება მოიძებნოს არაბულ ლიტერატურაშიც. ამთავად დავასახელებთ ტიმოთე ანტიოქელის „ცხოვრებას“, რომელიც ბერძნული თარგმანის მეშვეობით მეთე საუკუნეში ქართულ მწერლობაშიც შემოვიდა; აქ, სხვათა შორის. მოთხრობილია — რა აურზაური და ვაება გამოიწვია მის ოჯახში ტიმოთეს გაპარვამ და უკვალოდ გადაკარგვამ. მისი ორი ძმა და და (განცოფებული და განცუფრებული მიმოვიდოდეს და მათა და ბორცუთა და კეწვებსა შინა ეძიებდეს საყუარელსა მას ძმასა თვსსა და იტყოდეს: „ვაჲმე უბადრუკსა ამას, რომელი ესე მამისა წილ შერაცხილ ვიყავ ძმისა ჩემისა. ვითარ ვიქმენ ესრეთ მძვნვარე და მღეგარ მისა და წინააღმდგომ მცნებისა მშობელთა ჩემთაჲსა! ვაჲმე სასურველო და საწადელო ჩემო, ვაჲმე ძმაო ჩემო და თანამოჰასაკეო ჩემო! ვაჲმე საწყალობელსა ამას და დაკლებულსა ამას საყუარელისა მის ძმისა ჩემისაგან! თქუენცა უკუე, უსულონო დაბადებულნო ღმრთისანო, ჩემთანა გოდებდით, რომელი ესე უცხო ვიქმენ სასურველისა ძმისაგან და საწყალობელ და უბადრუკ. ამისთვისცა ბოროტად ვგოდებ და განვკუფდები ჭირისა ამისთვის, ჩემზედა მოწევნულისა. და თუ რაჲ ვყო, არა უწყი: რამეთუ რომელსა იგი შრომითა და რუღუნებით ვზრდიდი და მამისა წილ და დედისა ნუგეშინისმცემელად ჩემდა ვესევდი, რომელნი იგი უჟამომან სიკუდილმან წარიტაცნა და მე უბადრუკსა ამას უნუგეშინისკემოჲ გლოვაჲ დამიტევა, აჰა ესერა უძვრესი მათი მოიწია ჩემზედა გლოვაჲ და მუუხარებაჲ მისისა მისთვის წარწყმედისა და განშორებისა. ვაჲმე, ვაჲმე რომელმანმე უწყალომან მკეცმან წარიტაცა იგი და განბძარა, ანუ რომელთა უცხოთა კელთა მიერ შეჰყრობილ იქმნა და შეკრული

¹ „საქართველოს სამოთხე“ მ. საბინინისა, გვ. 59—60.

წარიყვანა უცნაურსა ქუეყანასა, ანუ ვითარ ქუეყანამან განაღო პირი ბჯისი და წიაღთა თვსთა შეიწყნარა იგი, არა უწყი“¹. როგორც ვხედავთ, მგოდებელს აქ უსულო, ფიზიკური ბუნებაც უნდა გაიხადოს თანამოზიარედ თავისი ქირისა და თანამგრძნობელად.

იძლევა ამ ჟანრის ნიმუშს ძველი სომხური ლიტერატურაც. ყოველ შემთხვევაში მეათე საუკუნის ისტორიკოსს მოსე კალანკატვაცის გადმოუცია მეტად მგრძნობიარე და ამავე დროს ეროვნულ-პოლიტიკური იდეოლოგიით გაჟღენთილი „გოდება“ ალბანელებისა მათი მთავრის ჯუანშერის (VII ს.) მუხანათური სიკვდილის გამო. „ყოვლისმცოდნეო სულო საღმრთო სიტყვისაო“, ამბობს ავტორი, „შეთხზე გონივრად საგოდებელნი გალობანი, რათა ხმითა ტყებისაჲთა ვტიროდეთ ძვირსა ამას დანაკლისსა ჩვენსა!“ მერე ის აგვიწერს ლირიკულ ტონებში მომხდარი ფაქტის მნიშვნელობას და დასასრულ წყევლა-კრულვას მოუწოდებს მის თავზე, ვინც ჩაიღინა ეს საშინელება. „დაიყავნ გზანი ლტოლვისა მისისანი, ფრინველთა ცისათა ინავარდონ მის ზედა, ყორანნი ხევისანი ესხმოდენ მას და მხეცნი მძვინვარენი ელოდენ მას“, — ამთავრებს პოეტი-ავტორი². ცნობილია აგრეთვე ღრმა ლირიზმით გამსჭვალული „გოდება“ ქალაქ ანისზე ეპისკოპოსის მოსესი, რომელიც გამოსცა არქიმანდრიტმა ტარაირმა³. შეიძლება დასახელებულ იქნეს გრიგოლ ნარეკელის (X—XI ს.) „გოდება“, განსაკუთრებით კი უნდა მოვიგონოთ მოსე ხორენელის „გოდება“, რომლითაც თავდება მისი «ისტორიის» მესამე წიგნი (თ. 68).

ჩვენ მოვიყვანეთ „გოდების“ ჟანრის ნიმუშები ყველა იმ ლიტერატურიდან, რომლებთანაც ასე თუ ისე კავშირი და ურთიერთობა ჰქონდა ძველს ქართულს მწერლობას, სახელდობრ: ებრაული, ბერძნული, არაბული და სომხური. ზოგადი ფსიქოლოგიური საფუძველი და ნიადაგი ამ ჟანრის აღმოცენებისა გვაფიქრებინებს, რომ ასეთი ჟანრი ჩვენს მწერლობაშიც უნდა შექმნილიყო, და ის შეიქმნა კიდევაც. ამიტომ საჭიროა, ზოგად ხაზებში მაინც, გავითვალისწინოთ ის.

II

ლეონტი მროველი გადმოგვცემს, რომ მეფის ფარსმან ქველის მუხანათური სიკვდილის გამო ყოველთა ქალაქთა, უბანთა და დაბათა დასხდიან მგოსანნი გლოვისანი და შეკრბიან ყოველნი და აკსენებდიან სიმკნესა და სიქველესა და სიმშუენიერესა და სახიერებასა ფარსმან ქველისასა და იტყოდინ ესრეთ: „ვაჲ ჩუენდა, მოგუიძულა ჩუენ სულმან ბოროტმან, და მეფე ჩუენი, რომლისა მიერ კსნილ ვიყვენით მონებისაგან მტერთასა, მოიკლა კაცთა გრძნეულთაგან, და აწ მივეცენით ჩუენ წარტყუნვად უცხოთა ნათესავთა!“⁴. ამოწერილი ადგილიდან

¹ კ. კეკელიძე, ცხოვრება ტიმოთე ანტიოქელისა, აკად. ნ. მარის საწელობის ენის, ისტორიის და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე, ტ. VII, გვ. 61.

² Моисей Каганкатвацци, История Агван, стр. 182—184, перевод с армянского К. Патканьяна, Петерб. 1861 г.

³ Христианский Восток, т. III, вып. 1, стр. 1—5.

⁴ ქართლის ცხოვრება, მარიმისეული ნუსხა, გვ. 39, ანასეული, გვ. 33.

ჩანს, რომ ჩვენში უძველესი დროიდან ცნობილი ყოფილან „მგოსანნი გლოვი-სანი“, რომელთა პროფესია ყოფილა, რომ ისინი ახსენებდიან სიმკნესა და სიქველესა და სიშუენიერესა და სახიერებასა ამათუიმ გარდაცვლილი ადამიანისას.

პირველი ჩაწერილი ნიმუში „გოდებისა“ შემოუნახავს მეთე საუკუნის ძეგლს — გრიგოლ ხანძთელის „ცხოვრებას“. როდესაც გრიგოლმა გაიგო აშოტ კუროპალატის გარდაცვალება, ამბობს ავტორი, «გლოით იტყოდა: ზ მეფეო ჩემო ძლიერო და დიდებულო, სიმტკიცეო ეკლესიათაო და ზღუდეო ქრისტიანეთაო! სადაჲთმე მოგელოდი: აღმოსავალითმე ანუ დასავალით, ჩრდილოთმე ანუ სამხრით? რამეთუ ყოველთა ზედა ნათესაეთა მფლობელი იყავ. რომელიცა წყობით კელმწიფეთა დაიმორჩილებდ. საკვრველი ეგე დიდებული ღმრთისმსახური კელმწიფც, აწ ვითარმე მიეცი კელსა შეურაცხსა უმჯულოთა და უნდოთა კაცთასა, რომელნი იგი იუდაჲს მსგავსად შენ, უფლისა თვისისა, მკლველ იქმნნეს მოსაკუდინებელად ჩუენ, გლახაკთა მლოცველთა შენთა უკუნისამდც»¹.

მე-11 საუკუნიდან ჩვენ გვაქვს ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუში „გოდებისა“, რომელიც ეკუთვნის გიორგი მთაწმიდლის ბიოგრაფს, გიორგი ხუცესმონაზონს; ის შეტანილია მთაწმიდლის „ცხოვრებაში“, როგორც ერთ-ერთი მოტივი ზოგადი კომპოზიციისა². საჭიროდა ვთვლით, *in extenso* მაინც იქნეს მოყვანილი ეს საყურადღებო ძეგლი ჩვენი წარსულისა.

«ვითარმე გითხრა», იწყებს ავტორი, «თუ რაბამი ამბოხი და შფოთი იქმნა და ტყეებად და ყივილი უწესოჲ» გიორგის გარდაცვალების გამო. მის მიერ საბერძნეთში საქართველოდან წაყვანილი 80 ობოლი ბავშვი «კმითა წულილითა და ენითა მბრგვნალითა იტყოდეს: „ვაჲ ჩუენდა, ვაჲ ჩუენდა შენ მიერ, ზ მამაო! რაჲ ესე შემამთხვე ჩუენ, ვითარმედ სადა შემკრიბენ და აღგუზარდენ ანუ აწ სადა დაგვტევენ და დაგუფანჩენ! „მღდელნი და დიაკონნი“, მის მიერ დამწყსნილნი, «ცრემლთა წილ სისხლთა დასთხედეს გუამსა მისსა ზედა წმიდასა და იტყოდეს: „ვაჲ ჩუენდა, ვაჲ ჩუენდა, ზ წმიდაო! რამეთუ ვიდრე შენ ჩუენთანა იყავ, ლამენიცა დღენი იყვნეს, ხოლო აწ, რაჲ განგუეშორე, დღენიცა ლამე არიან! ავტორის აზრით, ასეთი მწუხარება და გოდება სავსებით ბუნებრივი იყო ამ შემთხვევაში, ვინაიდან «ჰე ჰეშმარიტად დაიძინა ზიარმან ანგელოზთამან, მამამან, რომელსა იგი ფრიად უყუარდით ჩუენ და გუწყალობდა, ვითარცა შვილთა ჰეშმარიტთა». აწ მინდეს ცრემლნი იერემიას გოდებისანი, ვანაგრძობს ავტორი, «და უკუეთუ სხუამანცა ვინმე სანატრელთა მათ კაცთაკანმან სიდიდე განსაცდელისა სადამე იგლოვა! აწ მოვედ ჩემდა, ზ რაქაელ, ჯედაო ბენიამენისო, სტიროდე შვილთა შენთა და ნუგეშინისცემასა ნუ მოიღებ, აუ ვითარცა ბეთლემის ყრმათათჲს, რამეთუ იგინი ღმრთისა შეიწირნეს, არაჲდ ყრმათათჲს, რომელნი ორსავე სიკუდილსა თუალით ხედვიდენ, — სულისა და კორცთასა, — და არა აქუს ნუგეშინისცემელი, რამეთუ ერთი აქუნდა და უგიცა მიეფარა. ამისთჲს სტიროდე, ზ რაქაელ, ვითარმცა არა არიან, ხოლო

¹ ნ. შარის გამოცემა, *Тексты и разыскания*, VII, გვ. ით.

² ათონის კრებული, გვ. 337—342.

მე ესრეთ ვიტყოდე ძმათა მიმართ ჩემთა და ყრმათა მოძღურისა ჩემისათა: ვადმე, ვადმე, ძმანო ჩემნო პატიოსანნო, აწ დაგუეკმა პირი იგი, რომელი გუწურთიდა დღე და ღამე სჯულსა უფლისასა; წარვიდა გონებისა განზრახვად, ჭეშმარიტად ღმრთისა მიერ აღძრული; დაწუხნა თუალნი იგი, მართლიად მხედველნი და განმრჩეველნი კეთილისა ბოროტისაგან და უმჯობესისა უდარესთაგან. დადუმნეს ბაგენი იგი, მცველნი სჯულისა უფლისანი; შეიკრა ენად იგი ოქროსიტყუად და საღმრთოთა ბრძანებათა კმამალლად მლაღადებელი და ბრწყინვალედ მთარგმნელი ღმრთივ-სულიერთა წიგნთაჲ. დაყუდნა კელი იგი, შუენიერად მწერალი, რომლითა განანათლნა ეკლესიანი ჩუენნი; დადგნეს ფერკნიცა იგი. შუენიერნი, განკაფულნი ღამისთევათა შინა ზედგომითა; დაყუდნა გონებაჲ იგი, მხილველი და სიღრმეთა სულისათა გამომძიებელი, დაიფარა მიწასა შინა გუამი წმიდაჲ, მოღუაწებისა შრომითა განლეული.

«ხედავთა, თუ ვითარ არიან საქმენი ჩუენნი? მენება, უკუეთუმცა შესაძლებელ იყო, განძლიერებად უძღურებაჲ ჩემი და ამაღლებად სიმაღლესა მას თანა განსაცდელთასა და აღტევებად კმისა რადსამე, ვნებისა ამის შემსგავსებულისა, ვითარცა ყვეს ობოლთა მათ და კმითა მალლითა განსაცდელსა მოძღურისასა. იგლოვდეს. არამედ რადმე ვყო, გინა ვითარ ვაიძულო ენასა მსახურებად სიტყვსა, რათა იგი განსაცდელისა ამის მიერ, ვითარცა მძიმითა რადთამე საკრველითა რკინისადთა შეკრულ არს. ანუ ვითარ აღვადო პირი, უტყუებითა შეპყრობილი, ვითარ აღუტეო კმად, ვნებითა და გოდებითა ძალისა თვისისაგან დაკსნილი; ვითარ აღვიხილნე თუალნი სულისანი, განსაცდელისა ამის აღმუროითა დაბნელებულნი? ვინძცა განმიზნია უკუნი ესე და წყუდიადი მწუხარებისა ბნელი და მიჩუენამცა სიწმიდესა შინა ბრწყინვალე იგი ნათელი მშვიდობისაჲ, ანუ ვინ მოგუფინოს ჩუენ შარავანდელი, ვინადთგან დაკდა მნათობი ჩუენნი?! ეჰა ბოროტი ესე სიბნელე, რამეთუ მზე, მნათობი ჩუენი, დაჰკდა!

«ეჰა ვითარლა იქმნეს ჩუენდა ადგილსა ამას წინაუკმო სიტყუანი ჩუენნი და საქმენი, აწ და პირველ ამისსა, რამეთუ პირველ, ვითარცა მექორწინენი, განვცხრებოდეთ, ხოლო აწ, ვითარცა საწყალობელნი, გლოვისა ამისთვს სულთვითქუამთ! ანუ თუ მცირე არსა ჩუენზედა მოწივეული ესე ბოროტი? ანუ ამოდ ნუ ვიტყვებთა და განვიწირვით! ანუ თუ უფროდსლა ვერ მივხუდებით თავსა ამის ვნებისასა, დაღაცათუ უფროდს აღვამალნეთ სიტყუანი და კმანო ჩუენნი! გუავასხენით უკუე, ძმანო, გუავასხენით ცრემლნი წყალობისანი, რამეთუ ოდეს იგი იხარებდით თქუენ, სიხარულსა თქუენსა გეზიარენით ჩუენ! აწ უკუე მომაგეთ ჩუენ ბოროტი ესე ნაცვალი, სიხარული მოხარულთა თანა მოგუეცით ჩუენ, ტირილი მტირალთა თანა მომიზღვით ჩუენ!

«ცრემლოდა ოდესმე უცხო-თესლი იგი ერი მამათმთავარისა იაკობისთვს და უცხო იგი განსაცდელი, ვითარცა თვისი, განესაკუთრა, რამეთუ იგი შემდგომად სიკუდილისა ძეთა მისთა ეგვპტით გამოიყვანეს და ყოველი იგი ერი უცხოჲ ამის განსაცდელისათვს უცხოსა შინა ქუეყანასა ოცდაათ დღე და ოცდაათ ღამე იგლოვდა მას ზედა და მწარედ გოდებდა და ტიროდა. აწ უკუე, ძმანო, ემსგავსენით უცხო-თესლთა მათ, ძმანი ეგე ჩუენნი და ნათესავნი! ზოგად იყო მაშინ უცხოთა და თვისთა ტირილი, ზოგად იყავნ აწცა და, რამეთუ გლოვადცა ესე

და მწუხარებაა ზოგად არს, ამისთვისცა, აჰა ესერა, ვითარცა სახილველსა შინა წარმოვიჩინებ და წინავპირობ და ვლადადებ განსაცდელისა ამის სიმძიმესა და ვიტყვ: გწყალობ თქუენ, გწყალობ, შვილნო და მოწაფენო ამის ტკბილისა და სახიერისა მამისანო, ხოლო აწ მწარედ დაობლებულნო, მცირედ აღყუავე-ბულნო, ხოლო აწ მსწრაფლ დაჭნობილნო, ბრწყინვალედ განათლებულნო და ბოროტად დაბნელებულნო!

არამედ აჰა რაბამ კეთილ იყო ვიდრე აქამომდე გზად სიტყუსა ჩუენისა და ეჰა რაბამ სანატრელ იყო, უკუეთუმცა ამას პირსა ზედა დასრულდებოდა მოთხრობაა ჩუენი! ხოლო ამიერითგან მოუწოდოთ დედათა მტირალთა, ვითარცა იტყვს იერემია, რამეთუ განსაცდელთა და მწუხარებათა მიერ შებყრობილისა და აღვსებულისა გულისა სხუადათა ოხითა ნუგეშინისცემად შეუძლებელ არს, არა თუ ცრემლთა მიერ და სულთქუმათა აღსუბუქნეს.

უტევეთ უკუე, ნუგეშინისმცემელნო, უტევეთ და ნუ განამრავლებთ ნუგეშინისცემასა, რათა წრტილად და მწარედ იგლოვონ ობოლთა ამათ და გულისკმა ყონ დაჭირვებად ესე, რომელი დაჭირდა მათ, დაღაცათუ არა გამოუცდელ არიან განბოროტებასა მისსა, ლუაწლთა მათ მიერ მოღუაწისათა და ჩუეულთა, რამეთუ გაცხოვს განაღა, თუ ვითარ თქუენდა მომართ თქუმულმან ამა სიტყუამან ჩუენმან ლუაწლნი იგი მადლისა მის კაცისანი მიგითხრნა თქუენ? მწუხარე იქმნეს ოდესმე ისრაელნიცა, რაჟამს იგი აღიტაცა ზეცად ელია, არამედ ნუგეშინის ცემდა განშორებასა მისსა ელისე, ხალენითა მოძღურისადათა შემკობილი; ხოლო აწ საღმობადა ესე ზეშთა არს კურნებისა, რამეთუ ელია ამაღლდა და ელისე აქა დაშთა. უწყი, რამეთუ არა უმეცარ ხართ სიტყუათა მათ და კმათა იერემიასთა, რომელთა იგი იტყოდა გოდებით მოოჯრებისათს იერუსალიმისა, რამეთუ სხუათა მათ თანა გლოვათა ესეცა შესძინა და თქუა ვითარმედ: «გზანი სიონისანი იგლოვდითო; და ესე სიტყუად მაშინ ითქუა მის მიერ, ხოლო აწ ჩუენ ზედა აღესრულა. ... ვიცი სხუადაცა რაჟმე გოდებად იერემიადსი, შემსგავსებული წიგნსა ფსალმუნისსა, რომელი იგი წარტყუენვისათს ისრაელთასა შემზადა, რამეთუ იტყვს ვითარმედ: «ძეწნთა ზედა დავკიდენით ორღანონი ჩუენნი», რამეთუ ღუმილისა მიერ თავნი თვსნი და ორღანონიცა თვსნი დასაჯნეს. ამას უკუე გოდებასა მეცა განვიჩემებ აწ და ვიგლოვ უფროს მათსა, რამეთუ ვზი მდინარეთა ზედა ცოდვისათა, და მათგან წიად მყვანებელი ჩუენი არა მაქუს და ორღანოთა წიგნთა საღმრთოთასა დავკიდებ ღუმილისა ძეწნთა, რამეთუ იტყვს მოციქული პავლე: «უკუეთუ თარგმანი არა იყოს, მკითხველი ღუმენო». რამეთუ ძეწნი ხე არს უნაყოფო და ვინადათგან დაცკვა ტკბილი იგი ცხორებისა ჩუენისა ნაყოფი, არა ძეწნი ვიქმნეთ უნაყოფო. ჰე ჰეშმარიტად და უქმად და უძრავად ორღანონი იგი მეტყუელებისა ჩუენისანი ღუმილისა მიერ შეშათა ზედა დაკიდენით.

«ხოლო არავინ არს, რომელმანცა მიიღო ნაწუეთი ერთი წყლისა და განაგრილა ენაჲ ჩემი საღმობიერი და შემწუარი ცეცხლითა მწუხარებათადათა! წარკდა შუენიერებაჲ იგი საწადელი და დაღუმნა კმაჲ იგი სავსეჲ სიტკბოებითა. დაიყუნეს ბავენი იგი ღმრთივბრწყინვალენი, აღფრინდა მადლი იგი განმაბრძნობელი ჩემი. სადა არიან თუალნი ზეცისა საიდუმლოთა მხედველნი? სადა

არიან ყურნი იგი საღმრთოდასა მის კმისა მსმენელნი? სადა არს ენაჲ იგი წმიდაჲ, ტკბილად მასწავლელი ცოდვათა სინანულისა? სადა ამას ტკბილი იგი მყუდროებაჲ თუალთა მისთაჲ? სადა არს წესიერი იგი ღუმილი ბაგეთა მისთაჲ? სადა არს საწადელი იგი მარჯუნაჲ მისი, რომელი კურთხევასა მას პირისასა. სასურველთა მათ თითთა ჯუარის წერითა დაჰბეჭდვიდა? არამედ აწ გევედრები: შემაშვრენით მე ცრემლნი ჩემნი, დააცხვრეთ გონებაჲ ჩემი, რამეთუ ვგრძნობ, ვითარმედ უფროჲს ჯერისა განვალ საზღუართაგან გლოვისათა და ვნებისა ამის სიმძიმითა დედათა მივემსგავსები!».

ასეთია გიორგი ხუცესმონაზვნის ეს „გოდება“, რომელიც მაჩვენებელია არა მარტო ავტორის დიდი ნიჭისა, არამედ იმისაც, თუ რაოდენ დიდი გზა გაუვლია ამ ჟანრს ჩვენში; გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ აზრთა დაჭიმულობით, გრძობათა სიღრმით და ინტენსივობით, მოხდენილი პოეტური აქსესუარით, ენაშეკვრებით, ბიბლიიდან მოტანილი შედარებებით და სახეებით, შესაფერ ლიტერატურაში ნაკითხაობით, ეს ნაწარმოები არ ჩამოუვარდება არცერთს საშუალ-საუკუნეთა მსოფლიო ლიტერატურის ანალოგიურ ნაწარმოებს. საყურადღებოა ამასთან ჩვენება ამ ძეგლისა იმის შესახებ, რომ მიღებული ყოფილა „გლოვის საზღუარი“, ესე იგი, გარკვეული წესი და ნორმები, რომელთაგან გარდახვევა „დედათა“ ან ქალთა დამსგავსებას ნიშნავდა.

ექვი არაა, თამარ დედოფლის გარდაცვალებამ წარმოშვა არაერთი ნიმუში „გოდების“ ჟანრისა, მაგრამ, სამწუხაროდ, არცერთ მათგანს ჩვენამდე არ მოუღწევია. პირველი ისტორიკოსის სიტყვები — „იტყვიან მიუთხრობელთა სიკეთეთა მისთა, გამარჯუებათა და მოწყალებათა, მოსამართლეობათა, სიუხუეთა და სიმდაბლეთა“¹, — გულისხმობენ არა „გოდებას“, არამედ „ქებას“, რომლის ნიმუში შემოუნახავეს მეორე ისტორიკოსს².

„გოდების“ ჟანრმა ადგილი მოიპოვა საერო მხატვრულ პოეზიაშიც. კლასიკური ხანის პოეზიაში ამ ჟანრის ნიმუშებს ვერ ვპოულობთ, სამაგიეროდ მას ხშირად მიმართავენ ე. წ. აღორძინების პერიოდის პოეტები. ამ ხანის „ჟამთასიავემ“ ჩვენს პოეზიას მისცა მელანქოლიურ-პესიმისტური ტონი, რაც ისმის წუთისოფლის მღურვასა, მის მიუღებლობასა, გაკიცხვა-გაკრიტიკებაში. იშვიათია ამ ხანაში ისეთი პოეტი, რომელსაც ამ მიმართულებით ერთხელ მაინც არ გამოეტიროს წუთისოფელი და მწარე ცრემლები არ დაედვაროს მისი ვერაგობისა, მუხანათობისა და სიცქაფე-სიცრუის გამო. ამ მოტივის შემცველი ზოგიერთი ნაწარმოები ნამდვილი „იერემიადაა“. ნიმუშად შეგვიძლია მოვიყვანოთ თეიმურაზ I სიტყვები:

რად, სოფელო, სხვა არ დაწვი ჩემებრ, მე მქენ დასადაგე?
გლახ, ლახვარი სასიკვდინე ყველა მე მკარ, დასად აგე;
დამიკარგე ძე, ასული, ძმა, არ ვიცი და სად აგე,
სხვა ნაყოფი, მათებრ ტურფა, რა აშენე და სად აგე.

¹ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გამოცემა კ. კეკელიძისა, გვ. 139.

² ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, გამოცემა ი. ჯავახიშვილისა, ენის, ისტორიის და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე, ტ. XIV, გვ. 354—357.

მე წამართვი სიცოცხლე და სული, მერმე თვალთა ჩენა,
რად გინდოდი სასიკვდინედ? შენ მალირსე არ დარჩენა!
არ გამართებდა ეგ ზომ მეტად მტერობისა გამოჩენა,
თავიდაღმე სრულ ბოლომდი ჩეცთვის ესრეთ შეგეჩენა¹.

მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩვენ გვინტერესებს არა ის ცრემლები, რომლებიც წუთისოფლის ზოგადი შეფასების შედეგად იღვრება, არამედ რომლებიც გამოწვეულია რომელიმე კონკრეტული ფაქტით თუ მოვლენით. ამ ხაზით, პირველ ყოვლისა, უნდა დასახელებულ იქნეს არჩილ მეფის „თეიმურაზიანში“ მოთავსებული „მეფის თეიმურაზისაგან დედოფლის მგლოვიარობა და მწუხარება“. იმაში გვესმის გულშემზარავი მოთქმა საყვარელი და უმშვენიერესი ნეულლის დამკარგველი ქმრისა, რომელსაც ხელზე დარჩენია მცირეწლოვანი ობლები. ეს „მგლოვიარობა“ ერთ-ერთი ძვირფასი მარგალიტია ქართულ პოეზიაში, ამიტომ მოვიყვანთ მთლიანად.

მოვსტქვემდი: მზეო, დამაგდე, ცეცხლი მომიდევე, წამ ალი,
მე, გლახ, უშენოდ ოხერმან შენი ვერ ვპოვე წამალი;
ბროლი და ლალი შეთხზულნი, მიწათა შიგან წა მალი,
სუფევა ჰპოვე უკვდავი, წმიდათა თანა წამალი.

წამწამთა რაზმმან დაფარა თვალნი გიშრისა, დალულა,
მშვილდი შავისა კემუხტით შემოსით ვით მოზეულა,
თმა ამბრის ფერი შეწმასნით მიწამდის ჩამოწეულა.

ვითარ ვთქვა საქმე საზარო, ჩემზედა რა მოწეულა?

ბავეს, ვით ვარდის ფურცელსა, აწ ვხედავ გაყვითლებულად,
მას შიგნით თეთრსა კბილებსა სადაფ-მარგალიტებულად,
ენასა, შაქრის უტკბესსა, ვხედავ უძრავად დებულად;
ჰაი ვაიმე, რალა ექნა, აქა ვზი ცეცხლ-მოდებულად!

ცხვირს, ზომიერად ჩამოწვიდის, სული ფშვის სურნელებისა,
პირი, ერთ პირად შექმნილი, უალოდ გამთავრებისა;
რომელმან ენამ აღმოსთქვას სინაზე მკლავ-ხელებისა?
ვითა დაასკვენ გაწირვა შენ ჩემი გულ-ნაღებისა?

ვაიმე, წახდა, ვის ჰქონდა ყელი ბროლისა სურათა,
ვერ გამოხატოს მხატვარმან ჩინელმან ნისი სურათა;
მჭკრეტელთა სატრფიალოა, უნართა მოსასურათა.

ვა, რად გამხადე უბრალო სისხლის ცრემლთ გასაცურათა?

ვა, რად მიეც შავს მიწასა პირი ვარდი, ბროლ-ფიქალი,
ბრწყინვალე და შუქთა მფენი, აწ ეთერი ფერ-გამქრალი?
შენს საქციელს ვერ აიღებს ბევრის ცდითა სხვადა ქალი,
შენ გამხადე დასაწვავად, გარ მომეგზნა მე აქ ალი.

¹ თეიმურაზ პირველის თხზულებათა კრებული, გამოცემა ა. ზარამიძისა და ნ. ჯაკობიასი, გვ. 110, სტრფ. 85, 87 და შემდგომნი 103 სტროფამდე.

რად დააგდე ეს სოფელი, რამცა გაკლდა მისი ნივთი?
 სახელმწიფო, ქმარი, შვილნი, რად გაჰხადე ოხრად ვითი?
 სამუდამო წირვა-ლოცვა, ფსალმუნება ან დავითი?
 პირსა შენსა შუქი ჰკრთოდა, ეგრე აღრე რად წაირთვი?
 მე გამწირე, საყვარელო, ლევან რად ჰყავ საბრალობლად?
 ალექსანდრე ნებიერი ვით დამიგდე მე ეს ობლად?
 შენ უდროოდ ტახტს აოხრებ, თავსა შეიქ საბრალობლად,
 მე გამხადე მტერთ გულისად, ბედისა და სოფლის მგმობლად.
 გვირგვინის ნაცვლად ჩაჩს მბურავ, სკიპტრად მამაძლევ შაუს
 ჯოხსა,
 პორფირად მაცმევ ძაძასა, ტახტად დამიდგამ ბნელ ქოხსა,
 გამაბედითე, დამაგდე, კვერვარ მე გუშინ დამნახსა,
 უდროოდ ამ ყოფისათვის უბნობენ სოფლის საძრახსა¹.

არჩილის შემდეგ უნდა დავასახელოთ იოსებ თბილელის «დიდ-მოურავიანის» მეთერთმეტე კარი, რომელშიც გვესმის გოდება გიორგი სააკაძისა სამშობლოს იძულებით მიტოვებისა და უცხოეთში აუცილებელი გადახვეწის გამო. ეს თავი, როგორც ერთხელ ვამბობდით², ნამდვილი „იერემიადაა“ ღრმად მგრძნობიარე სულისა, რომელიც მღუღარე ცრემლებით დასტირის ცხოვრების უსამართლობას, ადამიანთა გაუტანლობას და უმადურობას, რომელიც გულისტკივილით ეთხოვება საყვარელს სამშობლოს, ნაცნობებს, მეგობრებს და ნათესავებს. შეუძლებელია გულდამწვიდებით წაკითხვა ამ თავისა, ის აატირებს ისეთს ლომ-გულ კაცსაც კი, როგორც იყო დიდი მოურავი, რომელიც მოსთქვამს:

თაო ჩემო, ვით გასრულო, სევდიანო, როგორ წყლულო,
 საქართველოს რჯულისათვის ათასფერად წამებულო,
 მეფეთათვის რა ნასაჯო, ნამსახურო, რა ერთგულო,
 აღარ შეგჩა ნოსტეს ლხინი, ალაბ, სტამბოლს დაკარგულო! (294)

ვა დაგადებ სახლ-სამყოფო, სად კარგო და სად ავებო!
 შორგვარ დავრჩი მეზობელთა, ვისთანც ვიყავ სადავებო;
 ავებანდათა სიმაგრენო, მე სად გძრევი სადავებო?
 რამდენს მოვრჩი ძნელს ბადესა, ახლა კიდევ სად ავებო? (295)

თაო ჩემო, სად მოჰკვდები ანუ ვისსა სამარებსა,
 რას დალახავ ქვეყანასა, იარები სამ არებსა,
 მოშორდები მოყვარეთა, შენ ხარ ვისსა სამარებსა?
 სამყოფთაგან გააბეზრდი, კარსა გავლი გასარებსა. (297)

ყველა დავსთმე სიტკბოება, შენთვის დავსდევ თავი სულა,
 შვილი პირმშო საყვარელი, სიცოცხლე და ჩემი სულა;
 ბედმან მიყო, რალა გკადრო, აწ თქმის ჟამი გარდასულა,
 სადაური სად მოკვდები, ეტლი ჩემი სად წასულა? (310)

¹ არჩილიანი, ტ. II, გამოცემა ა. ბარამიძისა და ნ. ბერძენიშვილისა, გვ. 45—46, სტროფ. 385—393.

² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, II², 482.

უჩემობით მებრალეები, ვამე ქართლო, სუსტობისთვის,
 გალაყანი დაგექცევა, გადგებიან ზოგნი თვისთვის.
 ეგ ზომ ჩემი ჭირნახული აწ დავაგდო როგორ სხვისთვის?
 ოდეს მტერი წამოგატყდეს, მომიგონდეთ ამა თქმისთვის! (312)

აქანამდის სად მკვიდრობდი, თაო; აწ სად ილალები?
 გახსოვს, თავზე ჯილა გქონდის, ალმასი და ი ლალები,
 შენ და შენნი ამხანაგნი ზოგ-ზოგები ილალები,
 დაიჩაგვრი დანასული, დაილევი, ილალები! (328)

გული არ მაძლევს უთქმელად, თვარ მწადს ღუმელი ბაგისა,
 მუდამ სახმილი მედების, ალი მეხვევის დაგისა;
 მას უხარიან, რომელმაც ჩემი დაკარგვა აგისა;
 წავალ, მივმართო სადგურად, სად თემი ათაბაგისა. (331)

მშვიდობით თვისნო, მოყვრებო, გამოგესალმო სალამით,
 მეგობარო და შემცნენო, ცრემლი დავსთხიოთ სალამით,
 თქვენ ნუ დაიჩნევთ გაყრასა, გული შემქნია სალა მით,
 ვინ გაირჯების სიმხნითა, მან შეიღაროს სალა მით. (333)

რად, სოფელო, სამუდამოდ ჩემზედა იქ ას ავსავით?
 არ დააცხრო ცთომის გველმან, კიდევ ენა ასავსავით,
 ჭირნი ჭირსა დამისართა, კვლავ დამიწყო ასავსავით,
 დამიშრიტა ბრწყინვალეა და ნათელი ა სავსავით. (337)

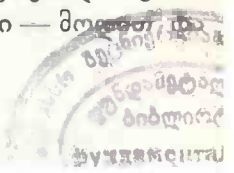
სად წავიდე, სად დავლახო აწ ქვეყნისა კილით კიდე,
 დედა-წულნი, საუნჯენი წავილო და რას ავკიდე?
 მეფის მტერსა მე რამდენჯერ გულ-მესისხლედ წავეკიდე,
 ვადა-რყეულს ხმაღს ნუ აგდე, თაო, ხელი კიდევ კიდე! (390)

გავათავე ჩემი სიტყვა, წავალ თქვენგან სალამითა,
 ვისცა გესმას ჩემი გავლა, ცრემლი ენით, სალა მითა;
 უკანასკნელს ანდერძს მოგცემ, საქმე იმას ალამითა,
 აწ საფლავად თან მამყევით, მამაყარეთ სალა მითა! (474)¹

საკმაოდ მოხდენილი ნიმუშები „გოდებისა“ გვხვდება ვეფხისტყაოსნის დამატებათა იმ თავებში, რომელთაც ეწოდება „ანდერძი“ ტარიელისა და ავთანდილისა. ძირითადი „ანდერძები“ უცნობი ავტორისა ჩამოყალიბებულია XVI საუკუნეში, ხოლო მათი დამატებანი, რომელნიც უმთავრესად იოსებ თბილელსა და ნანუჩას ეკუთვნიან, მეჩვიდმეტეში. მათი ლეიტ-მოტივია აღნიშვნა იმისი, თუ როგორი იყვნენ პოემის პერსონაჟები წინათ, ახალგაზრდობისას, და როგორი არიან ახლა, სიკვდილის კარზე, მღურვა წუთისოფლისა, რომელიც ასეთს კონსტრასტებს ჰქმნის, გულისტკივილი და მწუხარება ამ ცხოვრებიდან გამავალთა, დარიგება აქ დარჩენილებისადმი და მოწოდება მათდამი — მოლოდინი და

¹ დიდ-მოურავიანი, გიორგი ლეონიძის რედაქციით, გვ. 43—63.

K 9084
 2

დაგვიტირებითო. საილიუსტრაციოდ მოვიყვანოთ რამდენიმე, უფრო დამახასიათებელი სტროფი¹.

ანდერძი ტარიელისა:

შემომერტყენით მიდამო, მოსხედით, მომეკარენით,
ზოგთა მზირ მფყავთ ერდოთა, სარკმლით და მომეკარენით;
ნესტან-დარეჯან მკოცნიდი ბაგით და მომეკარენით,
ჯუარს ვაცმევინებ სოფელსა, ურია მამეკარენით! (1724)

მე ვიყავ მეფე ეგეთი, ვითარ მოგითხრა წერილმან,
ბოლოდ დამდაგა სოფელმან, ნავთმან, ფისმან და წერილმან;
საჭმლად მიშოვა ჭიამან, ბუზმან და ძაღლის მწერილმან,
ვა, თუ დაგსაჯნეს, მიჯნურნო, ძაძამან ამოწერილმან. (1725)

უხუაიშნოო, წყეულო, მოდი სიკუდილო, მომკალო,
მომზადენ ცელნი, მოლესენ, ჩემო უჟამოდ მომკალო!
თქუენთვის-შევიქენ საჭმელად, ჭიანო, მჭამდით, მომკალო,
ჩემი გავლენე, დავაგდე, ამ სოფლის მე დამთმო მკალო! (1729)

ვამე დაიხსნეს კავშირნი, არ მეფეთქენ მე მაჯანია,
ცუდ იქნეს მკლავნი მაგარნი, ვა, მტერთა მემაჯანია!
მკლავნი, რომელთა ვერ ბრძოდა იგ დევი, ქაჯ-მაჯანია,
გამოისალმნეს, გაუშუა ქუემდგომმან ხორცმან ჯანია. (1730)

მოდით, მომიზღვით მიჯნურნო, ცრემლნი რომ ისესხენითა;
მიჯნურნო, ეგზომ ტურფანი ჩემებრ სხვას ვის ესხენითა?
გარდაეშალე ბროლზედა ყორნისებრ თმის ესხენითა,
აღელდი მეღნისა ტბაო, გიშრის ტყის ძირს ესხენითა. (1729¹)

ველარ ვმლიქნელობ, ჩემებრივ აშიყნო, მიაწარენით!
თანა მამყევით, მიჯნურნო, საფლავის არე წარენით,
ცრემლნი დასთხივით თქუენ ჩემთვის, გლახ თავნი გაიმწარენით,
საფლავი სრად და საწოლად, სუდარი მიზეწარენით! (1729²)

თქუენცა მშვიდობით, პატრონო, მსაჯულნო, ჩემებრ მეფენო!
სახელმწიფენო ჭურჭელნო, ოქსინოვ, ქუეშე მეფენო,
თავადნო, სპანო, მტერთათვის ლომებრ მბრდღვინავნო სეფენო!
ყოვლნი მტიროდით საბრალოდ, ჩემთვის ცრემლისა მჩქეფენო! (1729³)

თქუენცა მშვიდობით, მშობელნო, აწ ჩემთვის ქმუნვით გასულნო,
თვისნოო, ტომნო და ძმანო, შეილნო, ძენო და ასულნო!
იარაღნო და მონანო, აწ ჩემგან სხუაგნით წასულნო,
აწ მიიბარეთ. გლახ სული, ზეცისა ძალთა დასულნო! (1729⁴)

ანდერძი ავთანდილისა და ნანუჩასი:

მტიროდით თქუენთვის დამწვარსა, მიჯნურნო, ჩემთვის უჩვილნო,
გამზრდელნო, თქვენცა გაზრდილნო, ტურფად ისპანო ჭურვილნო,

¹ ვეფხისტყაოსანი, ს. კაკაბაძის გამოცემა, პირველი.

ხასნო, აზიზად ნანახნო, თავნო, ნაზობით ბურვილრო,
 სულთთქმით მამთქუემდით, ბაგენო, და უბანებდით სურვილნო! (1742³)
 თინათინ, პირველ სურვილი პირის შენისა აზარე,
 აწ ლომმან თავი გამარა და, მზეო, შენ მასამარე;
 აქა ნარბენთა სწორად ველოთ უიცი იგიც სამარე,
 ერთად წავიდეთ, აჰა გზა ჩვენთვის თაბუთი, სამარე! (1742⁴)
 ჩემი გარდახდა, სურვილო, რას გარგებს რაზომც ინანო,
 დამოადინეთ სისხლის რუ, გაწკრით ვარდნო და მინანო;
 ჩემთანა ცისა მნათობნო, რანო და ანუ ვინანო,
 მზე მზეთა მოგკუე, მტიროდეთ, გულნო, კლდენო და რკინანო! (1742⁶)

ფრიდონისაგან ტირილი:

თქუა მეტად კარგნი სიტყუანი ფილასოფოსთა ცნობისა,
 რომე ხორხითა იტყოდა მზგავსი დავითის ძნობისა:
 „მე, გლახ, ვით მოვთქუა სიკეთე თქუენისა ცხენოსნობისა,
 ან ვით მოვთუალო მოკლული თქუენისა მშუილდოსნობისა? (1750)
 რაზმთა მღეწელნო, ყოველთა მებრძოლთა თქუენთა მძღველნო,
 კულა ასპარეზად ტურფანო, უსწოროდ დამნაძღველნო,
 თქუენ, ვისცა შუელა უბრძანით, უცხონო შესაძღველნო,
 აწ ცრემლთა ჩემთა დენასა ხამს თუ ვით გაუძღე, ველნო! (1751)
 თქუენებრ ტახტსა ვინ დაჯდების, ვინ მოკაზმავს სრასა სრულად?
 ან ნადიმსა ვინ გარდიხდის, ზნეუკლებსა ჯაგარ-სრულად?
 ვითამც დავრჩი მე უთქუენოდ, ვიგონებდე ამას რულად,
 ცოცხალი მე რა ვიქნები, გაკიცხული, გაბასრულად? (1752)
 თინათინს, ნესტან-დარეჯანს ვით მოუთქუნა სინაზენი?
 ტანი მქვერი, ალვის ზორჩი, პირი, მჭურეტთა ამაზრზენი,
 ბროლ-ბალახში, ლალ-გიშერი, მარგალიტთა შენათხზენი,
 საუბარი სიტყუა-ტკბილი, ვერმჭურეტელთა ამაგზენი! (1753)

ერთ-ერთი ნიმუში „გოდებისა“ ჩვენ გვაქვს პოემა „ვახტანგიანში“, რომელიც დაწერილია 1727—1730 წლებში¹. როდესაც ვახტანგ მეფის მეუღლე ჩავიდა მოსკოვს, მან, გადმოგვცემს პოეტი, მოინახულა არჩილ მეფის ასული დარეჯანი და მასთან ერთად

წაბძანდა მეფის არჩილის-საფლავზე დედოფალია,
 თან ახლდნენ ეპისკოპოზნი, თავის ტომი და ქალია,
 მივა და მიტირს გულმდულრად, რუდ მოსდის თვალთა წყალია,
 «თქვენგან არს გარდაუხადი ჩემზედა დიდი ვალია!»

ვინაიდან ეს „მოთქმა-გოდება“ ცნობილი არაა ჯერ, თან შინაარსითაც და ფორმითაც უმნიშვნელო არაა, მოვიყვანთ მას².

¹ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია II², 486—491.

² შესარგებლობთ პოემის ახლად აღმოჩენილი ხელნაწერთ, რომელიც ყოფილა კუთვნი-

რათგან თქვენც მოგცა სოფელმა სიმუხთლე მისი, წყინება,
ვისლა შერჩება, რომ მისცეს თავით ბოლომდინ ლხინება?
სამაროვანთა ადგილთა დაგიდვათ გული, ი ნება,
იმისი უღროდ შეცვლანი ქვეყანას მოეფინება.

ჭი მენ კვალად, ჭი მენ, რის დღის შემსწრე ვარ ამისა:
არჩილ, გიორგის, ლევანის დამკარგველი ვყოფ სამისა,
ალარვინ მივის პატრონად ჩემად გულთდა სიამისა,
დაბნელდი თვალო, მწუნველ ვარ დღისა და ამა ჟამისა.

ენავ, რალად ხარ მოძრავი, ჰყოფ სამყოფელსა თქმულებით,
დადუმდი სიბრძნე გონებით, მეცნიერობის გულობით.
სასმენო, მექმენ უსმენად, ხელო ნუ იძრვი სულობით,
სულო, შევიქენ ანაზდად გვამიდამ აღმოსულობით.

ვა, ჩემდა ცოცხლად ყოფასა, ნეტარძი თქვენსა მაგ დღესდა,
იხარებ სასუფეველსა, ჟამსა ვერ ნახავ მოკლესდა;
გიტირებით ასული, რომელი შეჰგავს მზესადა,
პატრონო ჩემო, მოგიძღვენ, ნულარ გამიშვებ მე სადა!

მრავალს ეცადნენ, ძლივ ექმნენ დამდუმებელ მცირობითა;
ოხრავს საწუხრად, ახსენებს მალმალ ლომად გამირობითა;
იყავ ობლისა პატრონი, გლახაკთ მოწყალე ხშირობით,
თვალ-უღებელად მსაჯული, უზაკვოდ, ერთის პირობით.

თქვენს უკან თქვენს სახლს კეთილი აღარა ჰქონდა ზომისა,
გჭირდა რჯულზედა სიმაგრე, იყავ მისისა ნდომისა;
დაგვყარე მრუდუნებელი ჭირისა უსაზომისა,
ჰა, ჰაი კრულო სოფელო, არა გაქვს ხანი დგომისა!

ამ „გოდებაში“ სიკვდილის მწვავე გრძნობა გართულებულია უცხოობასა და ყარიბობაში ყოფნის შეგნებით, რამდენადაც ასეთი ყარიბობა ხვედრი იყო როგორც დამტირებელისა, ისე დატირებულის. ამ მოტივით ეს ნაწარმოები ენათესავება გიორგი ხუცესმონაზვნის „გოდებას“ უცხოობაში გარდაცვლილი გიორგი მთაწმიდლის სათლავზე.

უფრო რელიეფურადაა წარმოდგენილი ეს ჟანრი დავით გურამიშვილის შემოქმედებაში. ამისი ნიზეზი უნდა ვეძიოთ არა მარტო დავითის უკუღმართი ცხოვრების პერიპეტეიბსა და მის პესიმისტურ სულისკვეთებაში, არამედ იმდროინდელი რუსული მწერლობის გავლენაშიც, რომელშიც (მწერლობაში) ცნობილია, განსაკუთრებით ამ დროს, ამ ჟანრის ნიმუშები¹. დავითის „გოდება“ ოთხი კატეგორიისა: 1) გამოწვეული წუთისოფლის ვერაგობის შეგნებით; ასეთია ორი მისი ნაწარმოები: ა) გოდება დავითისი, საწუთოს სოფლის გამო-

ღება ვინმე სტეფანე სიმონისძის არაქელოვისა და რომელიც სასარგებლოდ გადმოგვცა დროებით მიხ. კეკელიძემ.

¹ ასეთებია: 1) Слово о погибели земли русской, 2) Плач пермских людей (Житие Стефана Пермского), 3) Плач о пленении и конечном разорении Московского государства, 4) Плач православия Максима (Мелетия) Смотрицкого და სხვ.

ტირილი და ბ) ისივე გოდება, სხვა რიგი ხმა¹; 2) ტირილი ბრუსიაში დატყვევების გამო²; 3) მოთქმა დავითისაგან, ოდეს დატყვევებულმან ურჯულოს ქვეყანას საყვარლის სახე და სურათი ვეღარა ნახა³; პოეტი აქ სტირის ცოდვათა მიერ შეპყრობას, ტყვეობაში ყოფნა არის ეშმაკის სამყაროში მოქცევა, ხოლო საყვარლის სახე და სურათი — იესო ღმერთი; 4) გოდება ქრისტეს ჯვარცმისა და სიკვდილის გამო. ამ ნაწარმოებში პოეტი პირდაპირი მიმბაძველი და გამგრძელებელია ბიზანტიურ-ქართული საეკლესიო ჰიმნოგრაფიისა, რომლის სიუჟეტური ნიმუშები „გოდების“ ხაზით ზემოთ მოვიყვანეთ. აქ ორი ნაწარმოები იქცევს ყურადღებას; ერთია — „მოთქმა ხმითა თავ-ბოლო ერთი“⁴ და მისი ვარიანტი „ჯვარცმის ამბები“⁵, რომლებშიც ჩამოთვლილია თუ რა კეთილი უყო ქრისტემ უმადურ ებრაელებს და რასახის ტანჯვა მიაყენეს მას. თითოეული სტროფი აქ იწყება სიტყვებით: „ვაი, რა კარგი საჩინო რა ავად მიგიჩინესო!“ თავდება კი ასე: „დიდება მოთმინებასა შენსა, უფალო იესო!“ მეორეა „ტირილი ღვთისმშობლისა“⁶, რომელიც ნამდვილი შედეგია „გლოვის“ ჟანრისა; მოგეყავს ის ექსცერპტულად:

მოდით ყოველნო შეილმკვდარნო დედანო, შეიყარენით!
 შემწყნარებელი აწ თქვენი მარიამ შეიწყნარენით,
 ისმინეთ მისი ტირილი, თქვენც ცრემლნი გადმოყარენით,
 სულს ეციოთ მისგან ნუგეში, გულს ჭირნი უკუყარენით! (103)

ვაიმე თვალთა ნათელო, სხიო მის მზეთა მზისაო!
 სახით ვით ნორჩო, ნაცოფით ძირ-კეთილ შტოვ ვაზისაო,
 გამარკვეველო, გამწმენდო, მნათობო ბნელის გზისაო,
 შენ იყავ ჩემი გამლები სამოთხის კართ რაჯისაო! (107)

ძეო, შენს თავსა მნატრიდენ ყოველთა ძეთა დედები;
 ბედნიერობას მიქებდენ, მოსწონდათ ჩემი ბედები.
 ან ჩემის ბრალით იწვიან დღეს შენი შემომხედები,
 ხელ-ფეხთ დაგრკმია ლურსმანი, ლახვრით დაგჭრია გვერდები. (111)

ვაიმე ლახვარ-სობილსა და გულსა დანავლებულსა,
 შენის წყლურების ცეცხლითა დაგულსა, დანადგლებულსა,
 შენს უკან წუთის სოფლიდგან გულ-კვნესით ხან წარებულსა!
 ძეო, მეტკობობის სიკვდილი სიცოცხლე გამწარებულსა! (112)

ძეო, შენს უწინ გენუკვი ჩემს სულის ამორთმევასა!
 გემუდარები, ნუ მიზამ შენ მე ამაზედ თნევასა;
 მომკალ, წინაწინ წავიდე, შენი ვახარო ევასა:
 იესო მოვა, დაგიხსნის მორჩები პირველს წყევასა! (113)

ცნობილია, რომ ირაკლის საყვარელი შვილი ლევანი, რომელზედაც დიდს იმედებს ამყარებდა როგორც მამა, ისე მთელი ჩვენი ქვეყანა, უდროვოდ გარდაიცვალა. ამ გარემოებამ გული ატკინა ყველას, სხვათა შორის ბატონიშვილის

¹ დავითიანი, გამოცემა ა. ბარამიძისა, გვ. 183—186. ² გვ. 160—161. ³ გვ. 85—87.

⁴ გვ. 35—39. ⁵ გვ. 30—32. ⁶ გვ. 32—35.

მეგობრებს, ამათგან განსაკუთრებით პოეტს ბესარიონ გაბაშვილს. ბესიკმა ამ თავზარდამცემ ფაქტს უძღვნა საყურადღებო თავისებური ფორმით და გამთბარი მეგობრული გრძნობით „სამძიმარი“, რომელიც 34 სტროფისაგან შედგება¹. პოეტი ჩამოთვლის სატირალსა და სამგლოვიარო ბიბლიურ ფაქტებს, როგორცაა: სამოთხეში შეცოდება, იქიდან გამოვარდნა, აბელის მკვლელობა, სეითის სიკვდილი, წყლით წარღვნა; აქ ის მოიგონებს „ლეო სახსომოს“:

გამოჩნდა კალო, ატადის სავალალო,
 ოდეს ეცანთ, ძალო, ხელდაკრებით საბრალო!
 განფხიზლდი, მთვრალო, წყლულ-გულო და ნავალო!
 ვლა ვიმსთენეთ, მალო, მარხიხად სარბიალო!
 ვპრქვენთ: ვინ მოჰკალო, ჰოი, ურცხვად შეუწყალო! (7)

მერე კიდევ უბრუნდება ბიბლიურ ეპიზოდებს: იაკობის სიკვდილს ეგვიპტეში, იოსების გლოვას, მოსეს გარდაცვალებას და მიმართავს ბაგრატიონთა წინაპარს, დავით წინასწარმეტყველს: „აღდეგინ, დავით, მითხარ, ლეონ სადა ვით?“ მოიგონებს სოლომონის ტაძრის ოღვევას, იროდის — სისხლის მსმელს, „მარიამ დედის ძესა, ლეონის მწესა“, ლაზარეს დების ტირილს და ასკენის: „ვაი დასასრული, ურგებ არს ჩემგან თქმული!“ ამის შემდეგ ის სპეციალურად ცრემლებით ლაპარაკობს ლევანის შესახებ და, გრძნობათა დაძაბულობის პირობებში, კენესით წამოიძახებს:

ჰოი ცის ლომო, ლეო, ცისავე ხომო,
 მაღალო ტომო, მხოლოდ მოვე, მარტო მო,
 სადა არს სრა სახსომო; ვა შენდა ომო,
 უმისოდ მოსანდომო, ვაი მიუწვდომო,
 ხილვად მიუხვდომო! (20)

შენი სიკვდილი, მიმართავს ის მას,

მთა იქმნა შავი, ზაფხულის განათავი,
 წყალიცა მცნავი, შენდამი დანანთქავი
 და გზათა კავი აქვნი შებმით შენასწავი. (21)

დაცარიელდა ასპარეზი, აღარა ყაბახი, ისარი უკულმართობს, ჯირითი მისნობს. პათოსის უმაღლეს მწვერვალზე ასული, ის ამბობს:

ლეონის თოფი ნეტარ თულა არს მყოფი?
 ლეონის ხრმალი, ვაი თუმცა არს მშრალი!
 ლეონის შუბი აწ თუ სხვათ შენატყუბი?
 ლეონის დამბაჩა ცოცხალიდა თუ დარჩა?
 ვაი სატეჯარი, უმისოდ საწყევარი! (23)

¹ ბესიკი, ა. ბარამიძის გამოცემა, გვ. 37—47.

ვართა საქმეთა, მეფისა მიერ ქმნულთა, რომელ ყოველნი მსმენელნი სიტყვათა-
მათ უმეტეს ღმობიერ იქმნებოდეს და სტიროდეს გოდებითა დიდითა და ყო-
ველთა მიეპყრათ ყური მისა მიმართ»¹. იმ დროს რომ შესაძლებელი ყოფილიყო
ყველა ამგვარი „ტირილის“ ჩაწერა, ჩვენ გვეჩვენებოდა მეტად მდიდარი მასალა
ამ ჟანრის შესასწავლად. სამაგიეროდ ჩვენამდე მოუღწევია ერთს ასეთს „გოდე-
ბას“, რომლითაც ოდნავ მაინც ანაზღაურებულია აღნიშნული ლიტერატურული
დანაკლისი. ეს არის ცნობილი „გლოვა“ ირაკლი მეორისა, რომელიც ეკუთვნის
მსაჯულს სოლომონ ლეონიძეს². დასახელებული ნაწარმოები მაჩვენებელია
სოლომონის დიდი ორატორული ნიჭისა, მისი განათლებისა და იმ აუნაზღაურე-
ბელი დანაკლისის შეგნებისა, რომელიც საქართველომ განიცადა ირაკლის და-
კარგვით. ამდენად ღრმა, უშუალო და ბუნებრივია გრძნობები მგოდებელისა,
ამდენად მწვავე და მღუღარეა მის მიერ დაღვრილი ცრემლები!

მეორე ასეთი ნაწარმოები, რომელსაც ეწოდება „თუშთა, ფშაეთა და ხევ-
სურთაგან გლოვაჲ სანატრელისა და ღმობისადმი განსჭენებულისა საქართველოს
მეფის ირაკლი მეორისა“, „მათებრ ლექსად“ დაუწერია „ნადგორნი სოვეტნიკსა
და კავალერს“ გოდერძი ფირალოვს; ავტორს ის შეუტანია მის მიერ შეთხ-
ზულსა და პეტერბურგში 1821 წელს დაბეჭდილს „საზოგადო მდიენობაში“. ამ
თხზულების მეორე ნაწილის მეოთხე თავში მოთავსებულია „წიგნი სამძიმართა“
(§ 80—89), სადაც მოცემულია ამ „გლოვის“ ტექსტი (გვ. 149—150): აღს-
დეგ, გმირთ-გმირო, ნუ გძინავს, მტერთა ისმიან ხმანი». მოიგონებს ჩა ირაკლის
ძლევაძმოსილ ომებს, ავტორი, დარწმუნებული თითქოს იმაში, რომ «მიპრულე-
ბია ნეტარსა, წასრულ არს ღმობისა წოდებით», სასოწარკვეთილებით იტყვის:

არ ჩვენ ვსცრემლეობთ მარტონი, სტირს შენთვის მთა და ველია,
დავლევწნეთ, ძმანო, ფარ-ხმალნი, სადღა გვეყრების ხელია?!
ვივლიჯნეთ თმა და უღვაშნი, თავშიგან ვიცეთ ლოდებით,
აწ წარდგა ჩვენი ცხოვრება, გულითაც დაფიკოდებით.

რალადმე გვეკიდავენ ფარ-ხმალნი, უმისოდ ცუდი ბარგია,
დამიწდნენ თოფნი და შუბნი/მიწათ შესჭამნეს კარგია,
იგი არა გვეყავს საჭერეტლად, სხვა ვილა ვსძებნეთ ვარგია?
ჰი, წარსდი ჩვენო ნუგეშო, დიდებავ დაგვეკარგია!

წარვიდეთ პირთა ხოკითა, სახლთა მიუთხრათ გლოვანი,
ვაგლოვნეთ მთანი და კლდენი, დავობლდით ჩაღმა წოვანი,
ჩვენთანა ფშაენი, ხევსურნი, ყრმანი, ჭაბუკნი, მხცოვანნი,
ნუ შეგვეშვრინ ცრემლნი თვალთაგან და გულთა მისი ხსოვანი!

საკურადლებოა პეტრე ლარაძის (ყარიბის) „გოდება“, რომელიც გამოწვე-
ულია მოსკოვის გადაწვით ნაპოლეონის ომების დროს (1812 წ.) და რომელსაც
ეწოდა „ეჭა ვითარსა დროსა მწარესა“ (ანთოლოგია II, 286—287). ეჭა ვი-

¹ მეფე ვრეკლეს სიკვდილი: „ივერია“ 1898, № 7.

² დაბეჭდილია „ივერიაში“ 1898, № 7.

თარსა დროსა მწარესა შევესწარ, ცრემლით სამგლოვიაროსა», ამბობს ავტორი. რაშია საქმე? «ვინ არ იგლოვდეს სამწუხარესა», განმარტავს იგი:

ვაი მოსკოვსა, წვათ მთებარესა,
 შვიდასს წელს ტრფობით ნაგებარესა!
 ტყება განმრავლდა ოთხსა კიდესა,
 ჩრდილოეთს ყოვლნი ცრემლსა ღვრიდესა,
 მდიდარნი, რომელ ლხინით სმიდესა,
 აწ გლოვით თმათა განიფხვრიდესა...

დასასრულ, უნდა აღინიშნოს ერთი ნაწარმოები, რომელიც 1831 წელს დაუწერია ქ. პეტერბურგში ცნობილს იონა ხელაშილს და მიუძღვნია ვილაც ნიკოლოზ არხიმანდრიტისათვის. ამ თხზულებას ეწოდება „გოდებანი“ (H 313, გვ. 28—190); ის შედგება შვიდი ნაწილისა ან გოდებისაგან: 1) გოდება ტფილისისა ზედა, რომელსაც ეწვია სასიკუდინე სენი ხოლერა (1830 წელს); 2) გოდება მეფე ირაკლისა და გიორგის შთამომავალთა ზედა, რომელთაგან ზოგნი განიბნივნენ, ზოგნი მოსწყდნენ; 3) გოდება სისხლთა ურთიერთას დათხევისათვის; 4) გოდება „შავთა მუშაკთა ფიცხლისა ამბოხებით აღბორგებისათვის“, რომელიც დაამშვიდა „უფლისა ცხებულმან ნიკოლოზ პირველმან“, იგულისხმება ან დეკაბრისტების აჯანყება, ან პოლონეთის აჯანყება 1830 წლისა; 5) გოდება „ფიცხელისა ხორშაკისა გაგრძელებისათვის თვინიერ წვიმათა ორჟეოც დღე და ღამე“; 6) გოდება „ზღვისა ამის ბალთისა აღმოხეთქისათვის“; ეს იყო პეტერბურგის მეორეჯერ წალეკვა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა პირველის შემდეგ მეშვიდესა წელსა, ესე იგი 1830 წელს; 7) გოდება, ოდეს „შეგუაშთო წვიმამან, დამაბერწებელმან ნაყოფთა ქუეყანისამან“. „გოდებანი“ ესე იმისთვის დავსწერეო, ამბობს ავტორი, «რათა ივერიისა ნათესავისა შობადთა გულისხმა ჰყონ ნამყო ფერად-ფერადნი რისხუანი ღმრთისა და ეკრძალნენ, რათა არა განარისხონ სახიერი ღმერთი»¹.

ასეთია უფრო საყურადღებო ნიმუშები „გოდების“ ჟანრისა, რომელიც ჩვენს ძველს მწერლობას შემოუნახავს ჩვენამდე. თუ ამ ნიმუშებს ჩვენ შევადარებთ სხვა ლიტერატურათა ნიმუშებს, შევანჩნევთ შემდეგს: ჩვენი ნიმუშები იპდენად პროზული ფორმით არ შენახულან, რამდენადაც პოეტურით, ლექსით. მეორე — ჩვენს ნიმუშებში იმდენად რელიგიურ-მორალიზატორული ტონი არ ისმის, რამდენადაც საერო, პოლიტიკურ-მოქალაქობრივი. შინაარსობრივად, ღრმა სულიერი განცდებით, აგრეთვე გარეგნულად — ენამკვერობითა და პოეტური მოხდენილობით, ქართული ლიტერატურა ამ ჟანრის ხაზით არამც თუ არ ჩამორჩება სხვა ლიტერატურას, სქარბობს კიდევაც მას.

III

ზემოთ ჩვენ ვთქვით, რომ გლოვა გამოიხატება არა მარტო სიტყვით (ლიტერატურა), არამედ მოქმედებითაც. ჩვენში საგანგებო „წესიც“ კი ყოფილა შემუშავებული გლოვისა. მხედველობაში გვაქვს არა საეკლესიო წესი მიცვალებულის

¹ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ტ. I, 228-229.

დასაფლავებისა, რომელღც ე. წ. ექპლოგიონს ან „კურთხევანშია“ წარმოდგენილი, არამედ საერო, ყოფა-ცხოვრებითი. საჭიროა ზოგად ხაზებში მაინც განვიხილოთ და გავითვალისწინოთ ის ცერემონიალური მხარე, რომელიც, სიტყვასთან ერთად, განუყრელი ნაწილი იყო ქართული „გლოვისა“.

თავისი „ისტორიის“ შესავალში, იმ თავში, რომელსაც ეწოდება „ჩვეულებათათვის“, ვახუშტი მოკვითხრობს: „მკვდარსა დაჰფლვიდიან ყოვლითა შესამოსლითა და საჭურველითა და სამკაულითა თვისითა. ტიროდიან და საბნელოსა სხდიან 40 დღე. აღიპარსიან თავნი, წვერ-ულვაშნი, წარბნი, წამწამნი და ჩაიხდიდიან წელამდე სამოსელთა. მამრნი და მდედრნი იცემდიან ვიდრე სისხლიდინებისამდე. არა სჭამდიან ხორცსა და ცხოველსა წლამდე, გარნა მაშინაც იძულებითა დიდითა. შთაიცვიან ძაძა-ფლასნი და დაიბურნიან თავსა თხისურნი ჩაჩნი. განჰყვიან საფლავამდე ცოლნი ქმართა და ქმარნი ცოლთა და სხვათა, ახლოს მოყვასთაცა, ჯინსა შინა მსხდომარენი ბნელსა, ძაძითა მოკრულთა. იმდერდიან მწუხართა ხმითა ტყებისა ჟამსა არა ჭირისუფალნი, არამედ სხვანი, მუნ მყოფნი. ხოლო ესე წესნი მოშალა 91 მეფემან გიორგიმ, რაჟამს მოვიდა მისა პატრიარქი ფელუსალიმისა, მის გამო თვინიერ შავისა ჩაცმისა, ხორცის უქმელობისა და ტყება-ტირილისა¹. რასაკვირველია, თითოეული ეპოქა თავისებურ ელფერს აძლევდა „გლოვის წესს“, მაგრამ ზოგადი მხარე მისი ვახუშტის სწორად აქვს მოცემული, მის განკარგულებაში არსებული მასალისა და წყაროების მიხედვით. საისტორიო ძეგლებში შენახულა კანტი-კუნტი ცნობები ამის შესახებ. ტყება-ტირილი აუცილებელი და ბუნებრივი მოვლენა იყო ამ შემთხვევაში.

ფარსმან ქველის სიკვდილის გამო; ამბობს ისტორიკოსი, „იქმნა გლოვა, ტირილი და ტყება ყოველთა ქართველთა ზედა, წარჩინებულთგან ვიდრე გლახაკამდე იტყებდეს თავთა მათთაო“². ვახტანგ გორგასალის გარდაცვალების გამო, ვადმოგვცემს ისტორიკოსი, „დღე იყო სასჯელისა წარჩინებულთა და ყოველსა ერსა ზედა, და იტყებდეს ყოველნი და ისხმიდეს ნაცარსა თავსა ზედა მათთა, და ინატრიდეს სიკვდილსა თავისა თუისისასა და კმისაგან ტირილისა და გოდებისა იძრვოდა ქუეყანა“³. გიორგი მესამის მეუღლის და თამარის დედის, ბურდუხან დედოფლის, გარდაცვალების გამო, გვამცნობს ისტორიკოსი, „თუ ვითარნი ვაძთა და ვაებათა სიმრავლენი იქმნეს, შესატყუისნი მოსაწევარისნი, რომელმანცა ენამან გამოთქუა? მეფესა, გეგუთს მყოფსა, უთხრეს ეგოდენ ზარგანხდილობაჲ. თმათა და წუერთა მმთხურელმან და ცრემლთა ნაკად-დენითა ათასეულთა და ბევრეულთა მცემელმან მკერდსა, თავისა მკულელმან, უღონო-ქმნილმან, აღიკუეცა თმანიცა თავისა მისისანი, სოფლისანი, და ესევეთართა შემუსრვილითა გულითა შეეყარა საყუარელსა ასულსა. და ნაკადნი ცრემლთანი ოთხთავე თუალთაგან, ურთიერთას მოხუეეასა შინა, მსგავსად სამოთხისა, მომცენარეობდეს, სახედ გეონისა“⁴. თვით გიორგის გარდაცვალების შემდეგ აღ-

¹ საქართველოს ისტორია, დ. ბაქრაძის გამოცემა, გვ. 10.

² ქართლის ცხოვრება ანა დედოფლისა, გვ. 33.

³ იქვე, გვ. 139.

⁴ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გამოცემა კ. კეკელიძისა, გვ. 70.

ჰკდეს კმანი ვაებისა და ტყეებისანი... და თამარი... შეიზღუდა ბნელითა, დამფხურელი თმათაჲ, და უსწრობდა წყაროჲ სისხლისაჲ წყაროსა ცრემლისასა“. სასახლეში ცხედრის გარშემო თავი მოეყარა სამღვდელოებას, ხელისუფალთ, მეომართა რაზმებს, სპებსა და მონასპებს... «რომლითაცა ენითა გამოთქჳან ანუ რომელიცა შემოვიდა სახე უსახოჲსა მის დღისაჲ? რანი გლოვანი, რანი ტყე-ბანი, რანი ვაებანი, რანი სისხლ-არეულთა ცრემლთა ნაკადნი ათას-კეცნი, რანი მოთქჳმანი და მოკსენებანი...? ჭი ამას ესევეითარსა უნუგეშინის-ცემულებასა, უჭურო-ქმნასა სხეულთასა, შთაცმასა და დაჴენასა ძაძისასა, კიდე-მქნელობასა ყოვლისა სანოვაგისასა!»¹. როდესაც თამარი გარდაიცვალა, ისტორიკოსის სიტყვით, «მოიწია მწუხარებაჲ დიდი და მიუთხრობელი მკვდრთა ზედა საქართველოჲსათა; ძნელად გამწარებულნი იტყებდეს და ისხმიდიან თავთა ნაცარსა და მტუერსა... იქმნა ტყეებაჲ, მსგავსი ვაებთა ატიდესთა, და გოდებანი, მსგავსნი მოოკრებისა იერუსალემისანი იერუსალიმისა... და ყოველთა ადგილთა მსხდომარეთა გოდებითა და ტყეებითა შეიწუებოდეს მკვდრნი სამეფოჲსანი»².

„გლოვის წესის“ დეტალები მხატვრულ ლიტერატურაშიც გვხვდება. ასე, მაგალითად, „შავების ჩაცმა და ბნელსა შინა ჯდომა, ისიც არა 40 დღის განმავლობაში, როგორც ვახუშტი ამბობს, არამედ მთელი წლის, დამოწმებულია ვეფხისტყაოსანში:

მე წელიწდამდის ბნელსა ვჯე საწუთრო გაცუდებული,
დღისით და ღამით ვვაებდი, ვერვისგან სულდაღებული...
ებრძანა: „შვილო ტარიელ, ნუ ხარ შავითა ღებული.

(335)

ამ პოემიდანვე ჩანს, რომ დიდი გლოვისა და მძიმე სულიერი განცდის ნიშნად ისხდნენ ხოლმე „ლილ-ჩახსნილნი და მხარ-ამოყრილნი“ (308).

„გლოვის წესის“ შესახებ უფრო მეტი ცნობები შემოუნახავს ე. წ. აღორძინების პერიოდის ლიტერატურას, როგორც მხატვრულს, ისე საისტორიოს. თვალი მიმოვავლოთ ჯერ მხატვრული ლიტერატურის ცნობებს.

არჩილ მეფე, თეიმურაზის პირით, ასე აგვიწერს ამ წესს:

ვით წესია, გარდვიხადე გლოვა დიდი, სულთ წესები,
სულთქმა, ახი სამუდამო და ტკივილი საკვნესები;
ვიჯექ ბნელსა ცეცხლ-ნადები, ნათელ შრეტით დანავსები,
ნალველს ვსვემდი სამსალითურთ, გული მქონდა შენავსები.

რომოცამდისი ბნელს ვიჯე, სინათლეს ძვილ სად ვნახევდი,
თავსა ვიცემდი, ვსტიროდი, ცრემლითა ღაწვთა ვიხევდი³.

¹ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, გამოცემა კ. კეკელიძისა, გვ. 70.

² იქვე, გვ. 139.

³ არჩილიანი, ტ. II, 394—5, ა. ბარამიძის და ნ. ბერძენიშვილის გამოცემა.

ხოლო თხზულებაში „საქართველოს ზნეობანი“ იგივე არჩილი ამბობს:

მოტირობა, გლოვის წესი, ზარი, ახა ზნედ დაიდო,
უსარგებლო მკვდრის და ცოცხლის ვინ ძმა იძმო, ან და იდო,
ერთმანერთის წაბაძვითა დაწესდა, ხიდად გაიდო,
წლამდინ ვინ ხორცი არ სჭამო, ბრძანე — წინა გიდგა იდო!¹

განსაკუთრებით მდიდარსა და საინტერესო ცნობებს „გლოვის წესის“ შესახებ იძლევა თეიმურაზ II თავისი თხზულების „დღისა და ღამის გაბაასების“ იმ თავში, რომელსაც „კაცის სიკვდილის ამბავი“ ეწოდება². ეს თავი იმით არის უფრო საყურადღებო, რომ აქ ლაპარაკია არა მარტო მეფეთა გლოვის წესის შესახებ, როგორც წინა ნიმუშებში, არამედ ჩვეულებრივი ადამიანის: მღაბიოსისა. მოგვყავს ეს თავი მთლიანად.

რადგან რომ კაცსა ბოლომდის სიკვდილი არ აცილდების,
როს მოიწევა, ვინ უწყის — ღამეა ანუ დილდების,
თვისტომთა, საყვარელთაგან თვალთაგან ცრემლი მილდების,
შექნან გლოვა და ტირილი, მზე მათი მიუჩრდილდების.

ერთსა შოშობსა იქივე თვით იტირებენ მკვდარსა და,
მერე ჭირისა-უფალთა შეასხმენ სხვასა სახლსა და;
მხლებელთა დასხმენ ცხედართან მისატირებლად გზისადა,
გამართვენ კიდევ ტირილსა, ამოუშვებენ ზარსა და.

რა გავა პირველ სახლიდამ, ტირილი არის ქვრივისა,
ჭირისუფალთა თავია და გული უფრო სტკივისა;
მას ორნი-სამნი მხლებელნი თმა-გაშლით მისდევს, კივისა,
სხვაც ბევრნი მექვითინენი ქვითინს უცემენ მივისა.

შევა ცხედარზე, ტირილსა რაც მართებს, გაასრულებსა,
გაიგლიჯება დიდათა ქვრივი, თავს მოიძულებსა,
გამოიყვანენ ტირილით, რახან იჯერებს გულებსა,
საჭირისუფლოს სახლშია ძლივდა მიიწევს სულებსა.

ქვრივი რა დაჯდეს, მოთქმასა დაიწყებს გარდაცემითა;
სხვა წავა ჭირისუფალი ტირილით, თავში ცემითა;
ზარით გაუძღვნენ ყოველნი, იყვნენ გულ დანა ცემითა,
ტიროდენ მკვდარსა გულწყლულად, სიტყვით აქებდენ, ენითა.

ვინც არის ჭირისუფალი, თავ-თავად მოვლენ ტირილით,
ერთმანერთს მიუტირებენ წუხილით, გულისტკივილით;
რა-გაათაონ, სხვანიცა მივლენ თავსცემით, ჩივილით,
ფარჩას წახურვენ ცრემლისა დათხევით, არ თუ ღიმილით.

ორ საღმრთოს კაცსა უჭირავს მოტირალისა ხელია,
ზარის თქმით მივა, იტირის, იხმაროს საქციელია;

¹ არჩილიანი, ტ. I, გვ. 4, სტროფი 16, ა. ბარაშიძის გამოცემა.

² თხზულებათა სრული კრებული, გ. ჯაკობიას მიერ გამოცემული, გვ. 97—100; სტროფ. 794—814.

ფარჩას მხარზედა გარდიშლის, ეგრე მიუძღვის მღვდელია,
ზედ გარდაფინოს ცხედარსა, მღვდელსა ჩამოდის ცრემლია.
ცხედარზედა მოტირალი გულმხურვალედ იტირებსა,
მიცვალეზულს ტკბილის სიტყვით შეამკობს და მას აქებსა;
ცხედართთანა მსხდომთ უტირებს, გულზე ცეცხლსა მოუღებსა,
მგლოვარეთთან რა შეიქცეს, ცრემლი ღაწვთა უსველებსა.

ჭირისუფალთა უტირებს ყველასა ჩამორიგებით,
მათ მოტირალი უტირებს კაის სიტყვით და რიგებით;
დასმენ მას, ქვრივი მოუთქვამს არა კრძალვით და რიდებით,
თავს შეაბრალებს შეილებსა, ყველას სიტყვისა მოგებით.

მას ღამეს გაათენებენ მოთქმითა, ტირილითა და,
გაასხმენ ჭირისუფალთა კიდევ ზარისა თქმითა და,
დილაზედ გამოიტირონ მათ მკვდარი დიდის ხმითა და,
მერმე შენოსონ ბერები თავისის კრებულთა და.

მკვდარსა შემოსენ მას ჟამსა, შემოახვევენ ტილოსა,
ჩაასვენებენ კუბოსა ბნელსა, არ საადვილოსა;
ვით იტყვის კაცი მაშინდელს ტირილსა, თვალთა მილოსა!
მუნ მყოფთა ცრემლნი ზღვაობენ, იმეგობრებენ ნილოსა.

ზარი უთხრან ჭირისუფალთ მათ ცხედრისა წაღებაზე,
ქვრივი მივა ხელმოხვევით, თუცა იყოს პირადა მზე,
გაგლეჯილი ეხვეოდეს საყვარლისა კუბოსაზე;
წაასვენონ, იგვი დარჩნენ უიმედო სულის დგმაზე.

ვით ჰფერობს ქრისტიანეთა, დამარხვენ მიცვალეზულსა,
რიგს უზმენ ჭირისუფალნი, რაც მართებს გაოხრებულსა,
ზარით დაჰფენენ ნიშანსა საღამოს დაბინდებულსა,
პირველად მედოშაქენი მზას იქმენ ქვეშ დაგებულსა.

ქალის ახალუხს ჩასდებენ, მასთანვე უნდა ქმრისანი,
იქ დასხდენ მედოშაქენი, გამშლელნი იყვნენ თმისანი;
ზედ ადგეს მღვდელი მოსილი, მკმეველი საკმეველისანი,
სხვას სახლს დაჰფენენ სუხანსა, წესია ხელმწიფისანი.

დროზედ გარდშლიან ნიშანსა, ქათიბსა და მერმე ტყავსა,
ორნი ყულნი ცოცხალსავით განკრძალვით ადგნენ თავსა;
ოქროს ხმალსა დაუდებენ ქათიბისა მარცხნივ მხარსა,
დააფენენ ტანისამოსს, ნაცვამია კაცის ტანსა.

ჭირისუფალთა მოეცვას მათთა ნიშანთა არენი,
თვალ-მარგალიტით შემკული, ოხრობით შესაზარენი;
დიდებულთ ცოლნი ტირიან, ხმა ისმის ამაღ მწარენი,
საბრალოს ხმითა ვაებენ ქალნი, მნათობთა დარენი.

ცხენებს დააბმენ მკვდარისასა უკულმა შეკაზმულებსა,
მეჯინიბეთათ-ხუცესი ზინდრით უჭირისუფლებსა;
პატრონისათვის ტირილით ამოირთმევენ სულეპსა,
ვინც მოტირალი უტირებს, შეუწუხებენ გულებსა.

მესამეს ღამეს დახურვენ ქვრივისა ლეჩაქსა შავსაო,
პირისფარეში მოიტანს, ეუბნებიან ზარსაო;
დიდი ტირილი იქმნების, შავს რომ დახურვენ თავსაო,
საქართველოში კარგ-გვარი ღვინი და ჭირი არსაო.

თხუტმედამდინა ღამითი იტირინ ნიშანზედაო,
გამოიტირონ თავს ცემით, პირ-ხოკვით დილაზედაო.
გათავდეს თხუთმეტი რა დღე, დაადგრენ მოთქმაზედაო,
კიდევ ნიშანსა დაჰფენენ, კვლავ ტირან ორმოცზედაო.

ორმოცზედა მკვდრის პატრონნი, რაკი გამოიტირებენ,
ნიშანს ჭირისუფლებისკენ თავს ცემითა წაიღებენ;
შევლენ სახლში ზარის თქმითა, დაიჩოქვენ, ისე რებენ,
ჭირისუფლებს ტირილითა ნიშანს ჩამოურიგებენ.

გათავებენ ტირილსა ორმოცის გამოსვლაზედა,
ნახევარს წელსა იტირონ და ერთსა წელიწადზედა;
მასუკან ხელი აიღონ ტირილსა და მოთქმაზედა;
რაცა ვთქვი ღვინი და ჭირი, ღამით ეს მოვა კაცზედა.

ზოგიერთი დეტალი ამ „წესისა“ თეიმურაზს დაუცავს თავისი მეუღლის თამარის გარდაცვალებისას, ყოველ შემთხვევაში 15 დღის ტირილი. აი რას გადმოგვცემს ამის შესახებ ისტორიკოსი პაპუნა ორბელიანი: «იფხვრიდენ თმათა, და იტყებდენ თხემთა, მიეყვნეს ფრიადსა მწუხარებასა, წაასუენეს მცხედარი-დიდსა სამეფოსა ეკლესიასა მცხეთას, მისდევდეს ქართლისა და კახეთისა ჯარი, სრულიად დარბაისელნი ანუ ჯალაბნი დარბაისელთანი, ყოველნივე მცემელნი თავთანი და მხეველნი საყელოთანი, მღუღრიოდენ ცრემლთა მიღებით. მიიღეს აღსავლის კარის ჩამოსწორ, იქავ წინ შუაგულობასა. ქართლსა და კახეთში რაც საღმთო დასნი იყვნეს, ყოველივე იქ შემოკრებულ იყვნეს: ანტონი კათალიკოზმან განადიდნა ყოველივე იმ დღის წესნი, ეგრე ხარისხი მაღლობით მიიღო. დაბძანდა ბატონი საბნელოსა შინა, იყვის თხუთმეტამდის ტირილი და ვაება გაუწყვეტელად, და რა თხუთმეტი გარდაწყდა, წამობძანდენ ქალაქს, მოიფლოსენენ ყოველნი შავთა ძაძათა მიერ, იყო ყოველგან წუხილი უზომო, რომე მეტი აღარ ეგებოდა»¹.

საისტორიო მწერლობაში ყურადღების ღირსია ისტორიკოსის ფარსადან გორგიჯანიძის მიერ აღწერილი გლოვა და დასაფლავება მარიამ დედოფლის ერთადერთი შვილის (გურიელისაგან) ოტიასი. მართალია, აქ აღწერილია მეფის ოჯახში მიღებული „გლოვის წესი“, რომელიც საყოველთაო და ტიპიური აღბათ არც სამეფო ოჯახისათვის იყო, მაგრამ აქ ისეთი დეტალებია მოცემული, რომლებიც სხვაგან არ გვხვდება, ამიტომ მთლიანად მოვიყვანთ ამ აღწერილობას. ...ეგორს მიიცივალა. შეიქნა დიდი გლოვა, ტირილი თორმეტს დღეს. იქივე გორს იყო ზარით ტირილი. ქართველნი ჯალაბობით, თავიანთი ჯარითა და შეძლებითა ზარის თქმით მოვიდინ, უწინ მკვდართ მიმგზავსებულს, სახედახე-

¹ ქართლის ცხოვრება, II, 389.

ულს, თმადაგლეჯილს, შეენება-შეშლილს, ტანისამოს სისხლით გასვრილს, მიწაზედ მჯდომს, ღონე-იმედ-დაკარგულს ბატონ დედოფალს მიუტირიან, მერმე გამდელს და ჩარიგებით მათს მხლებლებსა, მერმე მეფესა და ჭირისუფლებსა, თავადთა და აზნაურთა და მსახურთა და მოხელეთა; მერმე მცხედარსა მიუტირებდნენ და გარდასაბურავსა გარდაფენდიან. ამას უკან იარაღსა და მორთულობასა, ტანისამოსსა, მურასა გვირგვინსა და ჯილასა და ხმალსა და ხანჯალსა, მუზარათსა და ჯაჭვსა და ხელნაევებსა და ცხენსა და შისს შეკაზმულობასა, ყოველს ნიშანს ცალკე-ცალკე მიუტირებდენ და ერთს წელიწადსაც არ გათავდებოდა. მეფემ ბრძანა: „ვითაც გზაზედ მიმავალთა, ისრევე ტირილში ერთმანერთს მოადვენონ“. დილით შუადღემდისინ იტირებდენ და სამხრობით მშის ჩასვლამდისინ გამოიტირებდეს. მაგრა მაშინც ბევრს რიგი და ნობათი არ ერგო ამ თორმეტს დღეში. მერმე მეფემ ბრძანა: „ვისაც აქ არ ეტიროსო, გზაზედ მოგვიტიროსო და ან ცხეთას იტირონო“. და რასაც მკვდარს თავს ადგნენ: კათალიკოზი, ეპისკოპოზნი, ბერნი და მღვდელნი რომ სახარებას და დავითნს კითხულობდენ, ასევე ბატონს დედოფალს ადგნენ მონაზონნი და ჩოხოსანნი და ამ სოფლით გადგომილნი მღვთის მონებაზედ მოწონებულნი დედანი და ქალწულნი, ცრემლის ფრქვევით სახარებას და დავითნს კითხულობდნენ. მაგრამე ბატონის დედოფლის შებრალებით ყველას ამდენი ეტირა, რომ მართლა ვეღარ ხედვედნენ, ყოვლის ნიშანზედ ორმოცი ბერი და მღვდელი ადგნენ, სახარებასა და დავითნს კითხულობდენ, რვაასი მეორმოცე დაუყენეს და ქართველნი ძაძითა და შავით შეიმოსნენ, ლასტიჯინ დააწვენევენეს, ვითაც კუბონი, და ბატონი დედოფალი, ვითაც მკვდარი, მაშიგ მიიღეს და ზედ შავი ზეწარი გარდააბურეს, ქვეშ თავადნი და მათი ძმანი და შვილები შეუსხდნენ. აგრეთვე მცხედარსა ძვირ-ფასის ოქრო-ქსოვილები გარდააბურეს და ახალგაზდელნი თავადის შვილები შეუსხდნენ საკაცეს ქვეშა: საქართველოს ჯარები, ვითაც დროშები, წინ წიძღვანეს და ამ ვაებით სწორზედ გოჭიდამენ ცხეთას ჩავიდნენ და ბატონის დედოფლის შვილი ოტია საფლავს მიიღეს. და მეფე მეორეს დღეს ქალაქს მიბრძანდა და საალაპო ძროხა, ცხვარი და თევზი და ხიზილალა, ბანბა და მარილი, სანთელი და საკმეველი ამდენი მოატანინა, რომ ორმოცამდინ ცხეთას იდგნენ, ხსნილის დღეებში ასი ძროხა და ცხვარი დაიკლოდა, მარხვის დღეებში ათასი ხმელი თევზი გაიჭრებოდა, ბანბასა და მარილსა და სანთელსა და საკმეველს გარდაისად, ამ ორმოცს დღეს დედოფალს მარილიანი ვერ აჭამეს, ქერის პურის მეტი მას არა უჭამია რა. და რა ორმოცი გათავდა, კიდევ ცხრა ასი მეორმოცენი დაუყენეს. ბატონმან დედოფალმან თავისის შვილის ქონება ზოგი იერუსალემს გაგზავნა, ზოგი საყდართა და მონასტერთა შეწირა და შვილის საფლავი მოაფენინა, სომხითში დარბაზის სოფელი სვეტისცხოველს შესწირა, მისი გამდელი თავისი მხლებლებით შვილის საფლავზე დააყენა და სარჩო გაუჩინა. ტირილით საფლავს გამოეყარა და ქალაქს ჩაბძანდა. მოქალაქენი შეიყარნენ, კარს მოადგნენ, შეწვენისა და შეძლების ღონით გარდასაბურავნი მოართვეს და სამძიმარი მოახსენეს და ამათნი ჯალაბნი თვითოს დღეს თვის უბნისანი მივიდნენ და მიუტირებდენ. ვისაც შეძლება ჰქონდათ, ძღვენსა და გარდასაბურავს მიართმევდიან. და ამდენი ხარჯი გადიხადეს და ერთის შაურის ფასი.

თემს არა სთხოვეს რა, მიცემის მეტი, და ეს ამდენი ხარჯი მეფემან თავისის სალაროდამ გაიღო. ოცს წელიწადს ბატონმან დედოფალმან არც ხორცი ჭამა და არც შავი გამოიცვალა, და მის მეტი არც ვაჟი ჰყვანდა, არც ქალი და არცა შობისა და მოლოდინის იმედი. აქ ამისთვის ბრალთა ერთის პატრონი¹.

საინტერესო ცნობებია შემონახული ირაკლი მეორის დასაფლავების შესახებაც. თეიმურაზ ბატონიშვილის გადმოცემით, «დღესა ორმეოცსა ესვენა გვამი მეფის ირაკლისა თელავს, რადგან მოვიდოდინან კახეთით, ქართლით და ყოველთაგან სამეფოთა მისთა დედა-წულითურთ მცხოვრებნი და ჰყოფდეს ივინი გოდებასა და ტყებასა დიდთა გვამსა ზედა მისსა². ირაკლის გლოვისა და დასაფლავების გამო თელავის სემინარიის რექტორს დავითს შეუდგენია საგანგებო „ცერემონია“, რომელიც დარეჯან დედოფალს დაუმტკიცებია³. ეს მეტად ვრცელი, სპეციალურად ამ შემთხვევისათვის დაწერილი ძეგლია, რომელშიც ისმის რუსული ცერამონიალის გამოძახილი. არ არის აქ დაეწებულნი არც საეკლესიო, არც სამოქალაქო-პოლიტიკური მხარე, რეგლამენტირებულია ყოველი ნაბიჯი თბილისიდან მცხეთისაკენ მიმართული პროცესიისა. დაწერილებით აღწერილია, როგორი რიგითა და წესით დგანან და მიდიან, ან რას აკეთებენ საქართველოს თავადნი, სამღვდელოება, სახელმწიფო მოხელენი და სხვადასხვა მდგომარეობის ადამიანები, აღნიშნულია — ვის რომელი სამეფო რეგალიები მიაქვს და რა რიგით. წაუვიდეს სვეტის-ცხოვლის დეკანოზი ნიკოლოზ ანდრონიკაშვილი, წინაუძღოდენ მოზარენი და ცერემონმეისტერი და საცა სახლსა და პალატსა შინა ბრძანდებოდეს მისი სიმაღლე დედოფალი დარეჯან, ზარით წამოუძღვენ და მასთან დარბაისელთა ცოლნი თავშიშველნი მივიდნენ ცხედარსა თანა მეფისასა, და იყოს გოდება, ტირილი და საღმობა გამოუთქმელი და უკანასკნელი გამოსალმება და დათხევა ცრემლთა. ამას შეუდგნენ ძენი მეფისანი, ცხედარსა თანა მეფისასა მიმსვლელნი. ამათ შეუდგნენ პირველნი თავადნი, ამათ მეორენი, ამათ მესამენი და შემდგომად აზნაურნი და ყოველნივე თავშიშველნი. ამისსა შემდგომად სძალნი მეფისანი და ასულნი მარცხენით ცხედარისა. ამათ უნდა შეუდგნენ პირველთა თავადთა მეუღლენი, ამათ მეორეთა თავადთა მეუღლენი, ამათ მესამენი და შემდგომად აზნაურთა მეუღლენი. ესე ყოველნივე თავშიშველნი და მდუმრად საღმობითა ცრემლთა დამთხვევლნი... ამას ჟამსა ქართველთა და სომეხთა ეკლესიათა შინა ზართა და სარეკელთა ცემა უნდა იყოს, სანამდისინ სანატრელი ცხედარი ირაკლისა წარიღებოდეს. ხოლო ესე ცერემონია სრულ რა იქნეს და აღიღონ ცხედარი მეფისა, მაშინ იქმნეს ზარბაზნთა ცემა, რაოდენცა შესაძლებელ იყოს».

დასასრულ, უნდა განვიხილოთ „წესი გლოვისა“, რომელიც მოთავსებულია იოანე ბატონიშვილის „კალმასობაში“ შეტანილს „ქართლის ისტორიაში“. ავტორი თავისი შრომის შენიშვნაში ჯერ გვაცნობს მეფის კურთხევის „ცერემონიას“ (ხელნ. H 2134, ფ. 704^a—706^b) ძველს საქართველოში და შემდეგ იძლევა

¹ ქართლის ცხოვრება II, 523—525; „ივერია“ 1888 წ. № 118, წერილი ეს ო მ ი - ს ა.

² „ივერია“ 1898 წ. № 7.

³ „ივერია“ 1887 წ. №№ 89, 90.

„გლოვის წესის“ აღწერილობას (ფ. 706^b—708^a), რომელიც საყურადღებოა ცნობათა სიუხვით და სიახლით. რადგანაც იოანე ბატონიშვილის ეს შრომა ჯერ გამოცემული არაა, მოგვეყავს ის მთლიანად.

„აქუნდა მეფესა ორი დიდი პალატი: ერთი სალხინოდ და მეორე საგლოველოდ. სალხინო პალატი იყო წითლისა ფარჩითა ანუ ხავედითა მოკრული სრულიად ჭერ-გვერდებითა და შუაზედ ჭერშია ეკერა შავი ჯუარი ფარჩისავე, და ესე იყო ნიშანი, რომელ ლხინში მყოფთა შეხედვითა მისითა მოგონებინათ სიკვდილი და უჯეროდ არ განცხრომილიყვნენ. გარნა მას სალხინო სახლში იყო სამი ქუევერი თითოსაპალნიანი შთადგმული, და რომ ესეოდენი დარბაზის ერნი დასხდებოდენ მას შინა, რომელ მათგან დაღეულის ღვინის თასში დაშთომილი ღვინოა რა დანაჟურიან ქვევრებთა მათ შინა, სამივე ქუევერი აღივსებოდის, რომელ ესოდენ ღვინოა დაილწოდის, და მერე იმას განიყოფდენ მოსამსახურენი მეფისანი. ხოლო საგლოველი პალატი იყო ესრეთვე შავით მოკრული, ხავედით თუ სადა ფარჩითა, და ჭერის საშუალ ეკერა ჯუარი წითელი ფარჩისა, მომასწავებელ შემხედველთათვის, რომელ მწუხარებასა შეუდგების მხიარულება მოწყალებითა ღვთისადათა, და მით იხუგეშებდენ მგლოვიარენი. გარნა გლოვა აწინდელ ქართველთა ესრეთ იყო, რომელ ზოგნი მათრახით იცემდენ ტიტველსა თავსა და ტანსა ზედა, ზოგნი თხისა შავისა ბალნისა ტყავითა შეიმოსებოდნენ, ზოგნი ღუშაყთა ფერხთა შინა შეყრილნი და მხარგარდახდილნი მოვიდოდნენ და ესრეთ მიუტირიან მეფეთა. მერე შევიდოდნენ და მოუტირიან დედოფალს, და მერე სადაც იყო დაფენილ ტანისამოსი მკვდრისა მის და ქული, მასცა მიუტირიან. და წლამდის მგლოვიარენი არა იხმევდენ არცა თევზსა, არცა ხორცსა და თითქმის გარეთაც არა გამოვიდოდნენ. ისხდნენ შავსა ნაბადსა ზედა და მრავალნი ცხელთა ნაცართა ზედაცა დასხდებოდნენ, რომელ ესე ჩვეულება იმერთა შინაცა იყო, რაჟას დარჩომილი აქამომდე. ხოლო ზემოხსენებულნი გლოვანი შეუმსუბუქა იერუსალიმის პატრიარხმან და მრავალი მოაკვეთინა და განუცხადა დიდი წინააღმდეგობა ღმერთისა ესეგუართა მგლოვიარეთა. ხოლო კვალად იყო აბამიძეთა დაშთომილი მხარსა გარდახდა და შავის ტყავისა მოსხმა და ღუშაყისა შეყრა, რომელი დროსა მეორე მეფისა ირაკლისასა, ოდეს გარდიცვალა ძე ამა მეფისა ლეონ, ამასახელ იტირეს აბამიძეთა და თანაჰყვათ მოზარენიცა თვისნი. ხოლო აწ საქართველოსა შინა არღა არს ესეგუარი მგლოვიარობა; მათრახით აწცა იციან ცემა ჩერქეზთა და აფხაზთა. ხოლო ოდეს სეფე გარდიცვალის, დამარხვა იყო მეფისა და წაღება საფლავად იყო დიდის ცერემონიითა ესრეთ, რომელ სამლუდელნი კათალიკოზითურთ სრულიად შემოკრებოდნენ, და აგრეთვე დიდებულნი ოთხნი სარდალნი: ქარილისა, სომხითსა, კახეთისა და სამცხისა, თავისის ჯარით წინაგანუძღვინ, უკანა ამისა მიყუანდათ უკულმა შეკაზმულნი ცხენნი და ამასთან მიაქუნდათ დროშანი მეფისანი, მას თანა საჭურველნი მეფისანი, და ამასთან სამეფო ნიშნები, და მერე ამათ უკან მგალობელნი, და ამათ უკან მლუდელთმთავარნი და სამლუდელონი, მერეთ ლამპრებთა მრავალთა ხელთა მჭერალნი შინამსახურნი. და ამასთან მიაქუნდათ მეფე მძიმესა მორთულსა კუბოსა შინა მდებარე, და ედგა ზედან ქოლგა. და უსხდენ კუბოსა მას ქვეშე მოხელენი თავადნი, და ზედან

ეზურა მეფესა პორფირი და კიდე წასახურავი. ამას უკან მისდევდენ მეფის ძენი და ნათესავნი და კვალად ჩინებულნი ერნი; ამათ უკან დედოფალი და ქალნი და შინაბერნი მეფისანი, და ამათ უკან სახლის შინაშობელენი და მოხელეთა ცოლნი, და ამათ უკან მოქალაქენი, და ესრეთ დიდებით წარასვენებენ მეფე სასაფლაოდ. ხოლო მემკვიდრესა და დედოფალსაცა ამსახედ დამარხვიდიან, ხოლო სხუათა მეფის ძეთა და ძმათა უფრო ნაკლების ცერემონიითა. და ასრე აქუნდათ განწესება ვიდრე სამ სამეფოს გაყრამდის და მერე მათ თვისთვისნი დიდებულნი დამარხვიდიან ცერემონიით, გარნა არ იყო აწინდელისა ცერემონისა შესამგზავსები. იხილე ჩეულება ესე ძველთა მატთანეთა შინა და იოსებ თელაველის ქმნილსა წიგნსა შინა წესთა მეფეთა აღწერილობისასა.

ეს აღწერილობა, როგორც თეიმურაზ მეორისა, ორი ნაწილისაგან შედგება: ერთს ჩვეულებრივი ადამიანი ჰყავს მხედველობაში, მეორეს მეფე. აქ მოცემულია ელემენტები, რომელთაც ადგილი აქვთ ვახუშტის, ფარსადან გორგიჯანიძის, თეიმურაზ მეორის და დავით რექტორის აღწერილობებში, მაგრამ მრავალი ისეთი ცნობებიცაა, რაც სხვაგან არ შეგვხვდებოდა. საყურადღებოა მიკუთვნება ამა თუ იმ ელემენტისა ამა თუ იმ ადგილისა (იმერეთი, რაჭა, ჩერქეზეთი, აფხაზეთი), გვარისა (აბაშიძენი) და დროისადმი (აწინდელი და ძველი — ვიდრე სამ სამეფოდ გაყრამდე), აგრეთვე აღნიშვნა იმისა, რომ მეფის, დედოფლის და მემკვიდრის გლოვის ცერემონია უფრო ბრწყინვალე იყო, ვიდრე სხვათა მეფის ძეთა და ძმათა, ხოლო უკანასკნელთა და დიდებულების უფრო რთული, ვიდრე მდაბიოთა. მნიშვნელობას არაა მოკლებული არც ის ჩვენება ავტორისა, რომ ირაკლი მეორის ძე ლეონი საგანგებოდ ყოფილა დატირებული ყველასაგან, კერძოდ აბაშიძეთა მიერ. ყველაზე მეტად საყურადღებოა, რომ ავტორი სახელდებით აღნიშნავს იმ წყაროებს, რომლებშიც მოიპოვება ცნობები „გლოვის წესის“ შესახებ. ესაა: ძველნი მატთანენი და იოსებ თელაველის „წიგნი წესთა მეფეთა აღწერილობისაჲ“. გასაგებია, თუ რა არის „ძველნი მატთანენი“, რაც შეეხება იოსებ თელაველს, იმისა და მისი „წიგნის“ შესახებ ჩვენს მწერლობაში არავითარი ცნობა არ მოიპოვება. ავტორი, იოანე ბატონიშვილი, თანახმად ვახუშტისა, გადმოგვცემს, რომ მის მიერ აღწერილი ზომას — გადასული „წესი გლოვისა“, როგორც ღვთის საწინააღმდეგო ჩვეულება, ქართველებს „შეუმსუბუქა“ იერუსალიმის პატრიარქმან. უზომი გლოვა და ტირილი მიცვალებულისა არ ურიგდება ქრისტიანულ წარმოდგენას სიკვდილის შესახებ. მოციქული პავლე სწერს მორწმუნეებს: «არა გუნებავს უმეცრებაჲ თქუენი, ძმანი, შესუენებულთა მათთჳს, რათა არა სწუხდეთ, ვითარცა იგი სხუანი, რომელთა არა აქუსსასობაჲ» (1 თესალ. IV, 13). ამით აიხსნება, რომ იმპერატორმა იუსტინიანე დიდმა სავანებოდ დადგენილებით აღკრძალა ამგვარი გლოვა-წუხილი და ტირილი და განკარგულება გასცა მის მაგიერ მიცვალებულისათვის იკითხონ დავითნი და საერთოდ საღმრთო წერილი.

სტალინის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ძველი ქართული ლიტერატურის
ისტორიის კათედრა

(შემდ)